

aikštelės, šalia keliuko, kuris veda nuo minėto kelio pro parkingą kopa aukštyn (į V). Ji augo ten, kur apie 200 m nuo plento atstumu keliukas šakojasi į dvi puses (į V ir ŠV). PADAV. Prie liepos buvo aukojamos aukos dievaičiui Kuršui ir dievaitei Laimai. Liepa būdavo puošiama gélémis (Kviklys B., 1991). "Pavadinta ji taip esanti dėl to, kad prie jos dar XVIII a. juodkrantiškiai susirinkdavę seniemis dievams pasimelsti ir už savo nuodėmes atgailoti. Yra padavimų, kad po šia liepa senovėje vykdavę ir teismai" (Pronskus J., 1923). "XVIII a. pradžioje naktinis čia dar degdavusi aukų ugnis. 1750 m. vokiečių valdžia daug žvejų nubaudė už slaptuosius susirinkimus po senomis liepomis ir ažuolais, senųjų dievų garbinimą, (Telksnytė M., 1979). 1994 m. V.Žulkus vietovę tyrinėjo, kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerasta.

Š. 1994 m. V.ŽULKUS TYR., AS 2370/12.
L. BICKA J. IR TUMOSAS F., 1939, 10(Nr.2; PRIE DIDŽIOSIOS AUKŲ LIEPOS KARVAITIS DIDYSIS IR ŽMONA SUDEGINO AUKAI GERIAUSIŲ BALTI GYVULIŲ IR PAUKŠČIŲ, IR IŠKELĖ DIDELE PŪOTA); KVIKLYS B., 1991, 4/677; PRONSKUS J., 1923; TELKSNYTĖ M., 1979, 37.

1005. RAGANŲ, JONO KALNAS - PV Juodkrantės dalyje, didelis, aukštas kalnas. "Nuo seno žmonės mėgo Raganų kalną, ant jo ir Jonines švėsdavo ir šiaip sueidavo" (užrašas kalno papédėje).

Š. V.V.

PREILA

1006. KARVAIČIŲ KALNAS - į ŠR nuo Preilos. PADAV. Toje vietoje, kur dabar yra Karvaičių kalnas, senovėje buvusi dievaitės Laimos šventykla.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/678.

SUTRUMPINIMAI

Istaigų pavadinimai:

KPC	- Kultūros paveldo mokslinis centras
KVDM	- Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus
LII	- Lietuvos istorijos institutas
LKD	- Lietuvos kraštotyros draugija
LR KPI	- Lietuvos Respublikos kultūros paveldo inspekcija
MMT	- Mokslinė metodinė kultūros ir istorijos paminklų apsaugos taryba

Kitos santrumpbos:

r. - rajonas; seniūn. - seniūnija; m. - miestas; k. - kaimas; vnk. - vienkiemis; glžk. - geležinkelis; g-ja - girininkija; kv. - kvartalas; up. - upė, upelis; ež. - ežeras; akm. - akmuo;

ilg. - ilgis; pl. - plotis; skr. - skersmuo; h= aukštis; j.l. - jūros lygis;

Padav. - padavimų motyvai; pasak. - pasakojo; užr. - užrašė;

Š - šiaurė; R - rytai; V - vakarai; P - pietūs; ŠV - šiaurės vakarai; ŠR - šiaurės rytai; PV - pietvakariai; PR - pietryčiai;

L. - literatūra; Š. - šaltiniai; žv. - žvalgė, tyr. - tyrinėjo.

Ar - respublikinės reikšmės archeologijos paminklas

Av - vietinės reikšmės archeologijos paminklas

IP - naujai išaiškinamas istorijos ir kultūros paminklas

la - laikinoji istorijos ir kultūros paveldo objektų apskaita

sg. - saugotinas objektas

dv - vietinės reikšmės dailės paminklas

Atr - respublikinės reikšmės architektūros paminklas

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

ATL - *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje.*

AL - Šturmus E. *Die Alkstätten in Litauen. - Contributions of Baltic University.* - Hamburg, 1946. Nr.3.

AP - Archeologijos paminklo pasas (skliausteliuose pasą užpildžiusio asmens pavardę ir data). Saug. LKPC Archeologijos skyriuje.

AS - Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus archyvas.

D.R. - Dariaus Ramančionio archyvas.

E.B. - Elenos Burdulienės archyvas.

E.R. - Eleonoros Ravickienės archyvas.

IA - Matulis R. *Istoriniai akmenys.* - V, 1990.

K.B. - Konstantino Bružo archyvas.

KPA - LTSR Švietimo Liaudies komisariatas. Kultūros paminklų apsaugos įstaiga. Kultūros paminklų registracijos lapų 1940-1941 m. byla. LKPC Dokumentacijos centras F1 Ap1 Nr.103.

LA - *Lietuvos archeologija* - V, 1979-1995. T.1-11.

LAA - *Lietuvos archeologijos atlasas.* - V, 1974-1977. T.1-3.

LAM - Tarasenka P. *Lietuvos archeologinė medžiaga.* - K., 1928.

LE - *Lietuviškoji enciklopedija.* - K., 1933-1940, T.1-8.

LGP - Isokas G. *Lietuvos gamtos paminklai.* - V, 1995.

LKPC - Lietuvos kultūros paveldo centro Dokumentacijos centras.

LKŽ - *Lietuvių kalbos žodynas.* - V, 1968-1995. T.1-16.

LLTI PK - Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto padavimų katalogas.

LT - *Lietuvių tautosaka. Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos / par. L.Sauka, A.Seselskytė, N.Vėlius, K.Viščinis.* - V, 1967. T. 4.

LIT - *Latviešu tautas ticējumi.* Sakrājis un sakārtojis prof. P. Šmits. - Riga, 1940. T. 3.

LTR - Lietuvių tautosakos rankraštynas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

LMD - Lietuvių Mokslo draugijos archyvas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

LŽV - Lietuvos žemės vardyno anketa (skliausteliuose anketą užpildžiusio asmens pavardę ir metai). Saug. Lietuvių kalbos instituto VK.

MAB RS - Moksly akademijos bibliotekos rankraščių skyrius.

MLTE - *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija.* - V, 1966. T.1-4.

M.U. - Martyno Užpelkio archyvas.

PA - Tarasenka P. *Pèdos akmenyje.* - V, 1958.

PŠ. - Pauliaus Povilo Šverebo archyvas.

PT - P.Tarasenkos fondas MAB RS F235-39,425.

SRP - *Scriptores Rerum prussicarum.* - Leipzig, 1863. Bd.1-3.

V.A. - Vytenio Almonaičio archyvas.

VAK - Valstybės archeologijos komisijos archyvas KPC.

VAK (LŽV) - Lietuvos žemės vardyno anketas išrašas VAK byloje (pati anketa VK nerasta).

Vardynas - *Lietuvos TSR upių ir eženų vardynas.* - V, 1963.

VK - Lietuvių kalbos instituto Abécélinė lietuvių vietowardžių iš giintosios kalbos kartoteka.

V.S. - Vlado Statkevičiaus archyvas.

VUB - Vilniaus Universiteto bibliotekos rankraščių skyrius.

V.V. - Vykinto Vaitkevičiaus archyvas.

ŽNP - Žemaitijos nacionalinio parko mokslinis archyvas.

Almonaičiai V. ir J.

1991 - *Lethro apylinkėse.* - *Skautų aidas*, 1991. Nr.8-9.

1991a - *Stabinės mišlė.* - *Skautų aidas*, 1991. Nr.10-11.

Almonaitis V.

1988 - *Molavénai.* - *Lietuvos pionierius*, 1988 05 18.

1992 - *Molavénų šventvietė.* - *Aitvarai. S.Stanevičiaus bendrijos metraštis.* - Kaunas-Vilnius, 1992. Nr.3.

1994 - *Ką šniokščia Jūros rėvos.* - Kaunas-Vilnius, 1994.

Alseikaitė-Gimbutienė M.

1943 - *Pagoniškosios laidojimo apeigos Lietuvoje.* - *Gimtasai kraštas*, 1943. Nr.31.

1943a - *Mūsų tėviškės "alkų kalnai".* - *Ateitis*, 1943 02 27.

Andriusevičius J.

1970 - *Šatrijos apylinkių padavimai.* - *Kraštotyra*, V, 1970.

1973 - *Šatrijos krikštas.* - *Komunizmo švyturys (Telšių r.)*, 1973 02 08.

1986 - *Tado Blindos pédsakų beiškant.* - *Kraštotyra*, V, 1986.

1994 - *Biržuvénai.* - *Žemaičių žemė*, 1994. Nr.1.

1994a - *Garbės kalnelis.* - *Žemaičių žemė*, 1994. Nr.1.

Apulskienė V.

1994 - *Apvaršuvos kaimo istorija (mašnr.).* - *Šilalė*, 1994. Saug. LKD.

Avižonis K.

1927 - *Kelios istorinės Lietuvos vietas.* - Kaunas, 1927.

Audrovaikis J.

1936 - *Niekuomet neužšalantis ežeras.* - *Lietuvos ūkininkas*, 1936 10 08.

Aušra

1884 - *Sz.J. Isz Lietuvos. Palanga, Palanga. - Auszra*, 1884. Nr.7-8.

1884a - *Parplis. Isz Lietuvos.* - *Auszra*, 1884. Nr.1-3.

1885 - *Vėv. Isz Lietuvos. Betygala.* - *Auszra*, 1885. Nr.2-3.

Balčikonis J.
1978 - *Raštai*. - V, 1978. T.1.

Balčiūnas K.
1983 - *Kvėdamos apylinkės vietovardžiai*. - *Krašto tyra*, V, 1983.

Balevičius K.
1979 - *LTSR gamtos paminklai*. - V, 1979.

Baliūnas K.
1939 - *Plungės gyvenimo vaizdeliai*. - *Sekmadienis*, 1939. Nr.39.

Balys J.
1929 - *Ar senovės lietuviai turėjo stabų?* - *Jaunoji Lietuva*, 1929. Nr.10.
1941 - *Lietuvių liaudies sakmės*. - K, 1941. T.1.
1948 - *Lietuvių tautosakos skaitymai*. - *Tübingen*, 1948 T.1-2.
1949 - *Istoriniai padavimai*. - *Chicago*, 1949.
1958 - *Užburti lobiai*. - *Londonas*, 1958.
1966 - *Lietuvių liaudies pasaulėjauta tikėjimų ir papročių šviesoje*. - *Chicago*, 1966.
1981 - *Mirtis ir laidotuvės. Lietuvių liaudies tradicijos*. - *Silver Spring MD*, 1981.

Barkauskas P., Vabala B.
1938 - *Vadovas po Lietuvą*. - *Kaunas*, 1938.

Baršauskienė M.
1992 - *Seredžiaus istorija (mašink.)*. - *Seredžius*, 1992. T.1. Saug. LKD.

Basanavičius J.
1928 - *Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnų*. - *Kaunas*, 1928.

Batūra R.
1964 - *Kur ieškoti XIII a. vidurio Tviremet*. - *Krašto tyra*, V, 1964.
1966 - *Lietuvos metraščių legendinės dalies ir M.Stryjkovskio "Kronikos" istoriškumo klausimai*. - *Lietuvos TSR MA darbai, ser.A*. 1966. T.2.

Baublienė A., Statkevičius V.
1994 - *Šilalės raj. Šilalės apyl. vietovardžiai (mašink.)*. - *Šilalė*, 1994. Saug. LKD.

Baublys K.
1932 - *Rasta daug senų pinigų*. - *Lietuvos aidas*, 1932 10 11.

Baubonis Z.
1991 - *VU IF Archeologijos katedra. Diplominis darbas "Kūlgryndos Lietuvoje"*. 1991.

Beckherrn C.
1893 - *Merkwürdige Steine in Ost- und Westpreussen*. - *Altpreussische Monatschrift*. Königsberg, 1893. Bd.30. Hf.5-6.

Beresnevičius G.
1990 - *Lietuvos istorijos skaitiniai 5 klasei*. - V, 1990.

Bicka J.
1971 - *Tauralaukių akmuo*. - *Leniniečių balsas (Tauragės r.)*, 1971 07 06.
1972 - *Traksėdžių ežeras*. - *Leniniečių balsas (Tauragės r.)*, 1972 09 05.

Bicka J., Tumosas E.
1939 - *50 gražiausių Mažosios Lietuvos padavimų*. - *Lauksargiai*, 1939.

Bliujienė A.
1992 - *Užpelkių kapinyno tyrimai 1990 ir 1991 m.* - *ATL 1990 ir 1991 metais*. - V, 1992. T.1.

Bliujienė A., Klimka L.
1992 - *Archeologų radinių pajūrio kapinyne*. - *Mokslas ir gyvenimas*, 1992. Nr.8.

Bruožaitytė V.
1937 - *Klaipėdos krašto piliakalniai*. - *Vakarai*, 1937 02 26.
1937a - *Klaipėdos krašto piliakalniai*. - *Vakarai*, 1937 04 02.

Bružas R.
1953 - *Ventos ir Viešetės pakrantėse*. - *Komunistinis rytojus (Mažeikių r.)*, 1953 01 11.

Būga K.
1924 - *Lietuvių kalbos žodynas*. - *Kaunas*, 1924. sqs.1.
1961 - *Raštai*. - V, 1961. T.1-3.

Bumblauskas P.
1933 - *Stebuklingas ežeras*. - *Sekmadienis*, 1933. Nr.25.

Buračas B.
1930 - *Pilies Kryžių kalnas*. - *Trimitas*, 1930. Nr.24.
1931 - *Milžinų kapai*. - *Naujoji Romuva*, 1931. Nr.15.
1931a - *Šatrija - žemaičių šventkalnis*. - *Trimitas*, 1931. Nr.49.
1933 - *Kryžių kalnas*. - *Sekmadienis*, 1933. Nr.46.
1933a - *1863 m. sukilimo paminklai*. - *Sekmadienis*, 1933. Nr.50.
1934 - *Perkūnas (Burtai ir prietarai)*. - *Naujoji Romuva*, 1934. Nr.180-181.
1936 - *Laumės*. - *Sekmadienis*, 1936. Nr.42.
1936a - *Nemuno nunešta bažnyčia*. - *Sekmadienis*, 1936. Nr.43.
1936b - *Nagarbos kalne smėklojasi*. - *Sekmadienis*, 1936. Nr.39.
1936c - *Paskendę žemaičių dievai*. - *Diena*, 1936 03 22.
1936d - *Užkeikti Raseinių piliakalniai*. - *Mūsų rytojus*, 1936 10 09.
1936e - *Ižyniškių piliakalnis*. - *Ūkininko patarejas*, 1936. Nr.50.
1936f - *Šiluva - žemaičių šventinėvė*. - *Mūsų rytojus*, 1936 09 08.
1937 - *Stebuklingasis šaltinėlis*. - *Sekmadienis*, 1937. Nr.8.
1937a - *Šiaulių ežeras padavimuoje*. - *Sekmadienis*, 1937. Nr.16.
1937b - *Vandenų ir dievų garbei*. - *Sekmadienis*, 1937. Nr.23.
1937c - *Šiluvos stebuklingasai akmuo*. - *Sekmadienis*, 1937. Nr.36.
1937d - *Gražiojoj Žemaitijoje*. - *Sekmadienis*, 1937. Nr.48.
1937e - *Baudžiauninkų medžiai*. - *Sekmadienis*, 1937. Nr.3.
1937f - *Rado velnio pėdų varstotą*. - *Lietuvos aidas*, 1937 10 07.
1939a - *Kurtuvėnai ir jų gražiosios apylinkės*. - *Sekmadienis*, 1939. Nr.26.
1939b - *Girgždūtės kalnas*. - *Sekmadienis*, 1939. Nr.32.
1939c - *Perkūnas šaudo velnius*. - *Sekmadienis*, 1939. Nr.21.
1940 - *Medžiokalnio šventasis qžuolas*. - *Sekmadienis*, 1940. Nr.21.

1940a - *Kur banguoja Nemunėlis.* - *Sekmadienis*, 1940. Nr.24.
 1940b - *Kelionė Nemuno krantais.* - *Sekmadienis*, 1940. Nr.26.

Buszynski I.

1859 - *Historyczne opisanie Kościoła Szydłowskiego na Zmudi wstawionego cudownym obrazem Matki Boskiej przez J.B.* - *Wilno*, 1859.
 1871 - *Dubissa głowa rzeka w dawnem księztwie Žmudzkim, dziś w Gubernji Kowieskiej. Z mappą tej rzeki opisana pr zez J.B.* - *Wilno*, 1871.
 1872 - *Kroże. Ich przeszłość i stan obecny. Skreśl J.B.* - *Wilno*, 1872.
 1874 - *Opisanie Historyczno-statystyczne powiatu Rossienskiego guberniji Kowieskiej, z dodaniem listy prawnej Generalnych Starostw b. Księstwa Žmudzkiego i Popisu Szlachty žmudzkiej 1528 r. przez J.B.* - *Wilno* 1874.

Būtėnas P.

1922 - *Mūsų kalnai.* - *Mūsų senovė*, 1922. T.1.

Butrimas A.

1983 - *Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas.* - *LA*. T. 4.
 1985 - *Biržulio žynio kapas.* - *Mokslas ir gyvenimas*, 1983. Nr.2.
 1987 - *Senoji Viržuvėnų (Janapolės) istorija archeologinių šaltinių duomenimis.* - *Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų X-metis. Varniai.* - *V*, 1987.
 1990 - *Pavandenė. Apylinkių istorija.* - *Žemaičių praeitis*, 1990. T.1.

Butrimas E.

1988 - *Gaidžio koplyčios atstatytojas.* - *Lietuvos pionierius*, 1988 08 06.

Caune A.

1974 - *Dobumakmeni Latvija.* - *Arheologija un etnogrāfija*. - *Rīga*, 1974. Nr.9.

Černiauskas M.

1973 - *Tauragės r. archeologiniai akmenys. Lietuvos megalitiniai paminklai (M. Černiausko straipsniai spaudai).* 1973. Saug. LKPC Dokumentacijos centre F7 Ap1 Nr.201.
 1974 - *Archeologijos paminklai - seniausi kultūros liudininkai.* - *Leniniečių balsas (Tauragė)*, 1974 05 18.
 1974a - *Gaštynų megalitinis paminklas.* - *Mokslas ir gyvenimas*, 1974. Nr.7.

Čilvinaitė M.

1972 - *Upynos senovės apybraiža.* - *Artojas (Šilalė)*, 1972 11 30.

Dakanis B.

1984 - *Nauja archeologinių akmenų grupė Lietuvoje.* - *Jaunujų istorikų darbai*. - *V*, 1984. Kn.5.
 1992 - *Aukščiūnio archeologijos paminklai.* - *Švytuysis (Kretinga)*, 1992 10 10.

Dainius A.

1950 - *Legenda apie suakmenėjusių merginų.* - *Mažeikių tiesa (Mažeikiai)*, 1950 07 05.

Danilevičius E.

1984 - *Šlamėkit, qžuolai.* - *V*, 1984.
 1993 - *Mingėlos qžuolas.* - *Ažuolas*, 1993. Nr.3-4.

Daugudis V.

1982 - *Senoji medinė statyba Lietuvoje.* - *V*, 1982.

1984 - *Imbarės akmuo.* - *Mokslas ir gyvenimas*, 1984. Nr.8.

1984a - *Ipiltis.* - *Mokslas ir gyvenimas*, 1984. Nr.7.

1990 - *Imbarės archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai.* - *Žemaičių praeitis*. V, 1990. T.1.

1992 - *Pagoniškų šventyklų Lietuvoje klausimu.* - *Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra*. V, 1992; tas pat: *Die Eisenzeitlichen Kultstätten in Litauen.* - *Archaeologia Baltica / edited by V.Kazakevičius and R.Sidrys*. V, 1995.

Daukantas S.

1993 - *Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių.* - *V*, 1993.

Daumantis J.

1933 - *Šiaulių margumynai.* - *Sekmadienis*, 1933. Nr.10.

Davainis - Silvestraitis M.

1973 - *Pasakos. Sakmės. Oracijos.* - *V*, 1973.

Denkmalpflege, 1989 - *Denkmalpflege in Österreich.* - *Wien*, 1989.

Dundulienė P.

1979 - *Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose.* - *V*, 1979.

1990 - *Senovės lietuvių religija ir mitologija.* - *V*, 1990.

Dundulis B.

1985 - *Birutės šlovės Palangoje prasmė.* - *Mokslas ir gyvenimas*, 1985. Nr.8.

Džekas Reporteris

1933a - *Mažos šventovės didelė istorija.* - *Sekmadienis*, 1933. Nr.20.

1933b - *Šaltuonos ir Eržilo santakoj.* - *Sekmadienis*, 1933. Nr.4.

Džiugo varpai - *Džiugo varpai. Padavimai. Legendos. Sakmės. Sud. E. Spudytė.* - *Telšiai*, 1993.

Gaidamavičius J.

1943 - *Masčio ežero baseinas.* - *Gintasai kraštas*, 1943. Nr. 31.

Garbenienė J.

1994 - *Karklėnai (mašinr).* - *Vašilėnai*, 1994. Saug. LKD.

Garunkštis A., Kontvainas R., Stanaitis A.

1993 - *Plungės kraštas.* - *Kaunas*, 1993.

Genienė Z., Genys J.

1993 - *Dėl Varnių-Medininkų istorijos.* - *Žemaičių praeitis*, 1993. T.2.

Genys J.

1989 - *Miestų kūrimosi Vakarų Lietuvoje klausimu.* - *Vakarų baltų archeologija ir istorija.* - *Klaipėda*, 1989.

1990 - *Varnių senkapiai.* - *Žemaičių praeitis*. - *V*, 1990. T.1.

Gingaitis A.

1933 - *Dubysos ir Nemuno santakoj.* - *Sekmadienis*, 1933. Nr.11.

Girčius S.

1973 - *Ašvos akmuo.* - *Komunistinis darbas (Šilutė)*, 1973 11 13.

Gréguola P.
1992 - *Plungės miesta senuovė.* - A mon sakaa ? 1992. Nr.3.

Greimas A.J.
1990 - *Tautos atminties beieškant.* - Vilnius-Chicago, 1990.
1993 - *Žvérūna Medeina.* - V, Baltos lankos. - 1993. T.3.

Gricius S.
1983 - *Griežė (mašinr).* - Kaunas, 1983.

Grigaliūnas P.
1987 - *Rūžė.* - Mūsų gamta, 1987. Nr.1.

Grinaveckis V.
1994 - Laukuva, laukuviškiai, Laukuvos šnekta. - Šilalės kraštas, - V, 1994. T.1.

Handwörterbuch - *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens.* - Berlin - New York, 1929-39, Bd. 1-9.

Henrikas Latvis
1991 - *Senosios Livonijos kronika, pagrįsta trijų pirmųjų vyskupų darbais.* - Latvis H., Vartbergė H. *Livonijos kronikos.* V, 1991.

Jablonskis I.
1940 - *Padavimas apie Imbarę.* - Lietuvos aidas, 1940 03 02.
1967 - *Keistieji akmenys.* - Švyturys (Kretinga), 1967 10 12.
1969 - *Dubenėtieji akmenys Kretingos ir Skuodo r.* - Kraštotyra. - V, 1969.
1971 - *Dar apie dubenėtuosius akmenis Kretingos ir Skuodo r.* - Kraštotyra. - V, 1971.
1971a - *Pirmasis eksponatas būsimajam Kretingos muziejui.* - Švyturys (Kretinga), 1971 11 02.
1975 - *Kur buvo Kretingos pilis.* - Kraštotyra, - V, 1975.
1981 - *Ivairūs kultūros paminklai Kretingos ir aplinkiniuose rajonuose (mašinr).* - Kretinga, 1981. Saug. LKD F15-18.
1991 - *Ar sugrįž budriškiai į Budrius ?* - Gimtinė, 1991. Nr.8.
1993 - *Budrių kaimas.* - V, 1993.

Jablonskis K.
1941 - *Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje.* - Kaunas, 1941. T.1.

Jablonskis K., Jasas R.
1987 - *Raganų teismai Lietuvoje.* - V, 1987.

Jagminas P.
1958 - *Birutės piliakalnis.* - Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 06 05.
1958a - *Piliakalnis - Raganų kalnas.* - Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 06 08.
1958b - *Pagržuvio piliakalnis.* - Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 06 22.
1958c - "Rūža". - Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 07 06.
1958d - *Bažnytėlė ant akmens.* - Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 07 17.
1958e - *Galminaičių piliakalnis.* - Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 08 14.

Jakštės P.
1992 - *Senoji Rusnė.* - Rusnė. - V, 1992.

Jorudas K.A.
1992 - *Ar jau išnyko... - Mokslas ir gyvenimas,* 1992 Nr.5-6.

Jucevičius L.A.
1959 - *Raštai.* - V, 1959.

Juknias K.
1987 - *Kodėl Baubliai ?* - Gimtasis kraštas, 1987.Nr.29.
1988 - *Akmuo - ne svetimkānis.* - Komjaunimo tiesa, 1988 01 15.

Jurk E.
1930 - *Padavimas apie Kipškalnio kalnq.* - Žiburėlis, 1930. Nr.17.

Juodakis V.
1971 - *Balys Buračas.* - V, 1971.

Juozėnas D.
1988 - *Jurgaičių piliakalnis.* - Lietuvos pionierius, 1988 07 23, 27, 30.

Jurša L.
1992 - *Auksinė Šiluvos karūna.* - V, 1992.

Juzumas V.
1994 - *Žemaičių vyskupija.* - Šilalės kraštas. V, 1994. T.1.

Inčiūra K.
1936 - *Padavimai.* - Kaunas, 1936.

Išnykė ir baigiantys nykti kaimai Tauragės rajone 1993-1994 - Išnykė ir baigiantys nykti kaimai Tauragės rajone (mašinr). Tauragės centrinė biblioteka, 1993-1994. Saug. LKD.

Ivinskis Z.
1986 - *Medžių kultas lietuvių religijoje.* - Rinktiniai raštai. - Roma, 1986. T.2.

I Tytuvėnus, 1894 - I Tytuvėnus. - Vienybė Lietuvninkų, 1894. Nr.33.

Kadžiulis A.
1958 - *Pas seniausiajį archeologą.* - Tiesa, 1958 07 06.

Kanarskas J.
1989 - *Kretingos r. akmenys (mašinr).* - Kretinga, 1989.
1989a - *Kretingos r. archeologijos paminklai (mašinr).* - Kretinga, 1989. T.1.
1989b - *Kretingos r. archeologijos paminklai (mašinr).* - Kretinga, 1989. T.2.
1994 - *Apie istoriką ir tautosakininką Juozą Mickevičių.* - Liaudies kultūra, 1994. Nr.2.

Karaliūnas S.
1977 - Iš kur kilęs žodis Rambynas. - Mokslas ir gyvenimas, 1977. Nr.8.

Kėdavičius K.
1938 - *Juodainių ir jų apylinkė.* - Gimtasis kraštas, 1938. T.3-4.

Kerbelytė B.
1969 - *Kai milžinai gyveno. Padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis.* - V, 1969.

Kiauleikis L.
1989 - *Koplyčia Viršulų gироje.* - Tiesa, 1989 06 22.

Klaipėdiškis A. B.
1924 - *Vadovas po Klaipėdos kraštą ir žemaičių bei prūsų paribius.* - Klaipėda, 1924.

Klebs R.

1882 - Beiträge zur Naturkunde Preussens herausgegeben von der physik. - ökonom. Gesellschaft zu Königsberg, 5. Der Bernsteinschmuck der Steinzeit von der Baggerei bei Schwarzort und anderen Lokalitäten Preussens von Dr. Richard Klebs. - Königsberg, 1882.

Klimka L.

1984 - Paleoastronomija: objektas ir problemos. - Mokslas ir gyvenimas, 1984. Nr.1.

Klimka L., Žulkus V.

1989 - Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais. - V, 1989.

Kodėl ? - Kodėl ? - Mūsų gamta, 1990. Nr.3.

Končius I.

1931 - Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika. Atspausta iš Soter, 1931. Nr.2. - Kaunas, 1932.

1933 - Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika. Atspausta iš Soter, 1932. - Kaunas, 1933.

Kontvainienė R.

1991 - Kėsinimės į protėvių kapus? - Gimtasis kraštas, 1991. Nr.33.

Kraštas ir žmonės, 1983 - Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV-XIX a.). Par. J. Jurjinis ir A. Šidlauskas. - V, 1983.

Kraštotojra

1969 - Padavimai apie Medvėgalį ir Girgždutę. - Kraštotojra. - V, 1969.

1983 - Liaudiški Mažeikių r. Židikų apyl. vietovardžių kilmės aiškinimai. - Kraštotojra. - V, 1983.

Krėvė - Mickevičius V.

1935 - Patarlės ir priežodžiai. - K., 1935. T.2.

Kriukelis P.

1934 - Panų kalnas. - Dirva, 1934 11 06.

Kryžių kalno padavimai, 1993 - Kryžių kalno padavimai. - Geroji žinia. Šiaulių naujienų priedas popiežiaus Jono Pauliaus II vizitui atminti. 1993.

Kubilius A.

1961 - Ką byloja akmenys? - Švyturys, 1961. Nr.24.

Kučikienė L.

1973 - Dubeniutas akmuo. - Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1973 10 04.

Kudaba Č.

1970 - Graži tu mano. - Nemunas, 1970. Nr.5.

1972 - Kalvotoji Žemaitija. - V, 1972.

1977 - Upelių pakrantėmis. - V, 1977.

Kumšlytis L.

1933 - Gondingos senovės liekanos. - Šiaulių metraštis. - Šiauliai, 1933.

1934 - Lieplaukio pilalė. - Gimtasis kraštas, 1934 T.3-4.

1934a - Kontaučiai. - Gimtasis kraštas, 1934. Nr.3-4.

Kuncevičius A.

1983 - Archeologijos paminklų sražą tikslinant. - Muziejai ir paminklai. - 1983. Nr.5.

Kusandra

1940 - Varniai. - Dirva, 1940 03 01.

Kuzmaitė J.

1977 - Kražių jėzuitų kolegijos žemėvalda XVII-XVIII a. - Lietuvos istorijos metraštis 1976. V, 1977.

Kviklys B.

1980 - Lietuvos bažnyčios. - Chicago, 1980. T.1-5.

1991 - Mūsų Lietuva. - V, 1991. T.1-4.

Lasickis J.

1969 - Apie žemaičių, kitų sarmatų bai netikų krikščionių dievus. - V, 1969.

Latvijas PSR arheoloģija, 1974 - Latvijas PSR arheoloģija. - Riga, 1974.

Laukietis M.

1936 - Deglosios šposas. - Sekmadienis, 1936. Nr.2.

Lauraitis V.

1970 - Dapšių Alkos kalnas. - Kultūros barai, 1970. Nr.6.

1974 - Legenda apie kalnų. - Kibirkštis (Plungė), 1974 11 04.

Lebedys J.

1976 - Lietuvių kalba XVII - XVIII a. viešajame gyvenime. - V, 1976.

Ličkūnas St.

1934 - Mažeikių apskrities Alkos kalnai. - Gimtasis kraštas, 1934. Nr.3-4.

1934a - Mažeikių apskrities piliakalniai. - Gimtasis kraštas, 1934. Nr.1.

1936 - Mažeikių apskrities piliakalniai. - Vakarai, 1936 07 03, 07 05.

Lietuva

1926 - Archeologiniai radiniai. - Lietuva, 1926. Nr.265.

1927 - PCv. Didelis akmuo. - Lietuva, 1927. Nr.12.

Lietuvininkai

1970 - Lietuvininkai. Apie vakanų Lietuvą ir jos gyventojus devyniolikame amžiuje. - V, 1970.

Lietuvininkų žodis, 1995 - Lietuvininkų žodis. Par. K. Grigas, Z. Kelmickaitė, B. Kerbelytė, N. Vėlius. - Kaunas, 1995.

Lietuvių liaudies menas, 1990 - Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra. - V, 1990. Kn.2.

Lietuvos Aidas

1928 - Susidomėtina retenybė (Alkos kalnas). - Lietuvos aidas, 1928 10 28.

1932 - Gausi įdomiaišių kalnų apylinkės. - Lietuvos aidas, 1932 09 27.

1935 - Ariogala piliakalnių kraštas. - Lietuvos aidas, 1935 08 07.

Lietuvos TSR fizinė geografija - Lietuvos TSR fizinė geografija. - V, 1958. T.1.

Lituanica

1923 - Keli tautotyros mažmožiai iš kun. A. Kosarzewskio rinkinio. - Tauta ir žodis. - Kaunas, 1923. T.1.

1937 - Tautosaka iš Kossarzewskio "Lituanikos". - Tautosakos darbai. Kaunas, 1937. T.3.

Mališauskienė A.

1993 - Smalininkų istorija (mašinr.). - Smalininkai, 1993. Saug. LKD.

Mannhardt W.

1936 - *Letto - preussische Götterlehre*. - Riga, 1936.

Martinionis A.

1973 - *Apie Pakapės stebuklą*. - Mokslo ir gyvenimas, 1973. Nr.4.

Mickevičius J.

1940 - *Platelių apylinkių geografinė būklė*. - Gimtasis kraštas, 1940. Nr.1.

1958 - *Kas tai yra ypatingieji akmenys?* - Komjaunimo tiesa, 1958 06 22.

1958a - *Ypatingieji akmenys*. - Pergalė (Skuodas), 1958 10 21.

1958b - *Ypatingieji akmenys*. - Stalinietis (Salantai), 1958 10 08.

1985 - *Platelių ir apylinkių kultūros paminklai (mažinr.)*. Telšių žemaičių Alkos muziejus, sud. 1985 m. (A-272).

Mineikis J.

1937 - *Kalnas, kuriamo skamba varpai*. - Vakarai, 1937 07 17.

1937a - *Ylakių praeitis ir dabartis*. - Vakarai, 1937 01 08.

Misiūnienė J.

1994 - *Telšių krašto vietovardžiai*. - Liaudies kultūra, 1994. Nr.6.

Mišeikis V.

1994 - *Plungės r., Rietavo apyl., Alko kaimo aprašymas (rankr.)*. - Plungė, 1994. Saug. LKD.

Mukienė D.

1994 - *Naglio kalnas: Piliakalnis? Kopa? Kapai?* - Klaipėda (Klaipėda), 1994 09 23, 09 30.

Mūsų garios

1938 - J.K. Martyno pušis. - Mūsų garios, 1938. Nr.6-7.

Mūsų rytojus

1933 - *Rado senovės lietuvių aukuro vietų*. - Mūsų rytojus, 1933 05 16.

1936 - *Lietuvos istorinės vietas. Biržės kalnas*. - Mūsų rytojus, 1936 05 29.

Nagevičius V.

1926 - *Viena archeologijos ekskursija*. - Lietuva, 1926 07 27.

Nagius J.

1956 - *Mažeikių rajono piliakalniai*. - Komunistinis rytojus (Mažeikių), 1956 10 11.

1957 - *Gojai*. - Komunistinis rytojus (Mažeikių), 1957 05 01.

1957a - *Dapšių alkakalnis*. - Komunistinis rytojus (Mažeikių), 1957 05 26.

1972 - *Sedos kilpa*. - Pergalės vėliava (Mažeikių), 1972 01 27.

Narbutas T.

1992 - *Lietuvių tautos istorija*. - V, 1992. T.1.

Nasvytis T.

1975 - *Laumės akmuo*. - Leninietis (Šiauliai), 1975 09 23 (nuotr.).

Nausėda J.

1937 - *Padavimas apie Kadagynų smuklę*. - Vakarai, 1937 03 25.

Nemuno delta - *Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai*. 1992 m. Dauglaukio archeologinės ekspedicijos leidinys. - Dauglaukis, 1992.

Nezabitauskas A.

1966 - *Mikytai ir Dovainiai*. - Mūsų žodis (Skuodas), 1966 06 14.

1968 - *Papilės piliakalnio padavimai*. - Vieybė (Akmenė), 1968 03 23.

Pakalniškis A.

1975 - *Plungė. Lietuvių tautos praeitis*, Chicago, 1975. T.3. Kn.3.

Perkowski J.

1934 - *Katkevičiaus qzuolai žemaičiuose*. - Gimtasis kraštas, 1934. T.3-4.

1934a - *Senovės gadyňs pėdsakai Telšių apylinkėje*. - Gimtasis kraštas, 1934. T.3-4.

1935 - *Resztki dawnych wierzeń i kultów na Žmudzi*. - Mūsų tautosaka. Kaunas, 1935. T.10.

Plečkaitytė I., Katilius A.

1987 - *Dėl Biržulio ečero priklausomybės*. - Biržulio bascino kompleksinių tyrinėjimų X metis. Varmiai.-V, 1987.

Pleškys A.

1927 - *Išpilties piliakalnis ir Alkos kalnas*. - Trimitas, 1927. Nr.1.

1927a - *Nuo Gargždų ligi Lapių*. - Trimitas, 1927. Nr.14,15.

Pociutė A.

1990 - *Apie Gaidžio koplyčią*. - Aitvaras, 1990 01 20.

Poškienė R.

1989 - *Tėvų ir protėvių takais*. - Gimtinė, 1989. Nr.4.

Povilonis J.

1933 - *Šiluva*. - Naujoji Romuva, 1933. Nr.142.

Pranešimai 1949-1967 - *Pranešimai apie archeologinius paminklus ir radinius 1949-1967*. Sud. 1976. Saug. AS 504.

Pranešimai 1968-1976 - *Pranešimai apie archeologinius paminklus ir radinius 1968-1976*. Sud. 1976. Saug. AS 505.

Pronskus J.

1923 - *Lietuvos Sachara*. - Klaipėda, 1923.

Puronas V.

1984 - *"Rūžė"*. - Leninietis (Šiauliai), 1984 05 22.

Purvinas M.

1993 - *Skalvių žemės centras*. - Rambynas: praeitis ir dabartis. - Lietuvos mokslas, 1993. T.1. Kn.1.

Ramančionis D.

1992 - *Kriklių alkakalniai*. - Pajauta, 1992. Nr.5.

Rapalis E.

1957 - *Pažinkime gimtajį rajoną*. - Stalino vėliava (Salantai), 1957 09 07.

Ravickienė E.

1980 - *Alko alkakalnis*. - Kibirkštis (Plungė), 1980 09 04.

1981 - *Vilkų alkakalnis*. - Kibirkštis (Plungė), 1981 07 04.

1992 - *Atsisveikinimas su Tėvyne*. - V, 1992.

Razmukaitė M.
1989 - *Auksodė ar Auksūdys*. - Švyturys, 1989. Nr.2.

Remeika J.
1931 - *Apuolės piliakalnio būtovė*. - Naujoji Romuva, 1931. Nr.50.
1938 - *Ką kalneliai pasakoja*. - Klaipėda, 1938.
1940 - *Kai dar amžina ugnis nuseno*. - Kaunas, 1940.

Rėza V.
1938 - *Padavimai apie Šventkalnį*. - Vakarai, 1938 09 30.

Rietavo apylinkės, 1992 - *Rietavo apylinkės*. V, 1992.

Rimaitis M.
1993 - *Šmitos šaltinis*. - Valstiečių laikraštis, 1993 12 18.

Rimantienė R., Urbanavičius V.
1971 - *Pagoniška šventykla Žemaitijoje*. - Moksłas ir gyvenimas, 1971. Nr.2.

Rimkus V.
1965 - *Archeologams būtų įdomu*. - Mūsų gamta, 1965. Nr.5.
1969 - *Senovės pėdsakai akmenyse*. - Komunistinis žodis (Kelmė), 1969 10 11.
1970 - *Prabociai šventovės*. - Komunistinis žodis (Kelmė), 1970 08 08.
1975 - *Užventis*. - Kraštotyra. - V, 1975.
1985 - *Gabija*. - Komunistinis žodis (Kelmė), 1985 10 03.
1985a - *Panūdžiai*. - Komunistinis žodis (Kelmė), 1985 10 12.
1989 - *Pašakarnis*. - Gimtinė, 1989. Nr.6.
1992 - *Kalniškių piliakalnis*. - Tiesa, 1992 06 12.
1992a - *Piliukas*. - Bičiulis (Kelmė), 1992 05 13.
1992b - *Gineikių aukuro akmuo*. - Bičiulis (Kelmė), 1992 07 18.
1992c - *Kubilių piliakalnis*. - Bičiulis (Kelmė) 1992 06 20.

Sakalas J.
1936 - *Telšių veidrodžio atšvaitas*. - Sekmadienis, 1936. Nr.12.
1937 - *Didžioji Žemaitijos romantika*. - Sekmadienis, 1937. Nr.29.
1939 - *Eržvilko dabartis ir senovė*. - Sekmadienis, 1939. Nr.53.
1939a - *Betygalos piliakalnių paslaptys*. - Sekmadienis, 1939. Nr.20.
1940 - *Užkeiktų lobų ir vaiduoklių sodybos*. - Sekmadienis, 1940. Nr.16.

Salys A.
1930 - *Die žemaitischen Mundarten*. - Tauta ir žodis. Kaunas, 1930. T.1.

Salagiris M.
1969 - *Medžiai - paminklai*. - Komunistinis žodis (Kelmė), 1969 12 23.

Segalis A.
1936 - *Senas mano miestelis*. - Vakarai, 1936 11 28.

Sekmadienis
1933 - *J.B.K. Pasitvirtino Birutės kalno padavimas*. - Sekmadienis, 1933. Nr.23.
1933a - *J.B.K. Amžinai žaliuoja "metiežių" globėjas*. - Sekmadienis, 1933. Nr.40.
1934 - *A.Bn. Kražiai - keistų stebuklų vieta*. - Sekmadienis, 1934. Nr.35.
1935 - *Geg A. Nežinomieji Balsiai*. - Sekmadienis, 1935. Nr.11.

Sideravičius K.
1932 - *Žinynas (rankr.)*. - Telšiai, 1932. Saug. VUB F 191-112.

Skėrys L.
1971 - *Duobgirių akmuo*. - Leninietis (Šiaulių r.), 1971 12 18.

Skrodenis S.
1986 - *Baubliai*. - V, 1986.
1994 - *Baubliai - kultūros židinys*. - Šilalės kraštas. - V, 1994. T.1.

Slaviūnas Z.
1947 - *Liaudies papročiai ir mitiniai įvaizdžiai Mažvydo raštuose*. - Senojo lietuviška knyga. V, 1947.

Srėbalius D.
1974 - *Peklinės miškas*. - Kibirkštis (Plungė), 1974 07 16.

Stankus S.
1971 - *Magdės šulinys*. - Naujas rytas (Raseiniai), 1971 08 26.

Statkevičius V.
1986 - *Verti dėmesio akmens (mašnr.)*. - Šilalė, 1986. Saug. LKD F32.
1987 - *Padavimai apie Šilalės rajono archeologijos paminklus (mašnr.)*. - Šilalė, 1987. Saug. LKD F32.
1989 - *Aušrinę būtiną išsaugoti*. - Artojas (Šilalė), 1989 12 24.
1990 - *Pagoniškų apeigų vietas Šilalės raj. (mašnr.)*. - Šilalė, 1990. Saug. LKD F32.
1994 - *Archeologijos paminklai*. - Šilalės kraštas. V, 1994. T.1.

Staugirdas E.
1932 - *Papilės piliakalnio padavimas*. - Lietuvos aidas, 1932 08 02.

Stonkus S.
1989 - *Pikčiaus dauba*. - Gimtinė, 1989. Nr.3.

Sturys V.
1937 - *Užkeikta pilis ežero dugne*. - Vakarai, 1937 06 22.
Sužeistas vėjas, 1987 - *Sužeistas vėjas. Lietuvių liaudies mitologinės sakmės*. V, 1987.

Šalna A.
1971 - *Dubeniuotas akmuo*. - Naujas rytas (Raseiniai), 1971 07 13.

Šaulys A.
1976 - *Velnio akmuo*. - Švyturys, 1976. Nr.13.

Šaulys VI.
1970 - *Šventkalnis*. - Kultūros barai, 1970. Nr.3.

Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai - *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*. Surinko M.Slančiauskas. V, 1975.

Šidiškis T.
1985 - *Žemaitijos kalvų žiedas*. - Mūsų gamta, 1985. Nr.5.
1995 - *Žemaičių alkai*. - Ažuolas, 1995. Nr.4.

Šidlauskas V.

1937 - *Padavimas apie Šiluvos varpą*. - *Vakarai*, 1937 07 10.

Silelis P.

1937 - *Padavimas apie Sedos ežere nuskendusį varpą*. - *Vakarai*, 1937 06 11.

Šimėnas V.

1988 - *Vakanų Lietuvos tarpgentinės teritorijos*. - *Aktualūs kultūros paminklų tyrinėjimo uždaviniai*. V, 1988.

1988a - *Kur stovėta Šereikos pilies*. - *Leniniečių balsas (Tauragė)*, 1988 09 29.

1990 - *Dykros - tai genčių neapgyvendinti plotai*. - *Mūsų gamta*, 1990. Nr.5; tas pat: *Die Wildnis und baltische Stämmegrenzen*. - *Archaeologia Baltica / edited by V.Kazakevičius and R.Sidrys*. V, 1995.

1990a - *Kur stovėjo Sareckos pilis*. - *Mokslas ir gyvenimas*, 1990. Nr.2.

Šivickis P.

1931 - *Ant Šatrijos kalno*. - *Naujoji Romuva*, 1931. Nr.37.

Šlapkauskas V.

1988 - *Versmės kosmose*. - *Kultūros barai*, 1988. Nr.1.

Šleinys A.

1970 - *Senolių pasakojimus prisiminus*. - *Mūsų žodis (Skuodas)*, 1970 09 19.

Šliaivas J.

1975 - *Iš Mūšos senovės (mašnr.)*. - *Žeimelis*, 1975. Saug. VUB F152-6.

1975a - *Mūšos praeities mozaika (mašnr.)*. - *Žeimelis*, 1975. Saug. VUB F152-8.

1976 - *Lygumos, stabai ir žmonės (mašnr.)*. - *Žeimelis*, 1976. Saug. VUB F152-10.

1977 - *Lygumų legendos pasakoja (mašnr.)*. - *Žeimelis*, 1977. Saug. VUB F152-12.

1978 - *Žemė ir žmogus (mašnr.)*. - *Žeimelis*, 1978. Saug. VUB F152-15.

1979 - *Dulkės nužerus (mašnr.)*. - *Žeimelis*, 1979. Saug. VUB F152-18.

Šmit P.

1933 - *Kuršu kāpu folkloras. Latviešu folkloras krātuves materiāli*. - *Rīga*, 1933. Bd.2.

Šturm E.

1936 - *Elka kalni un pilskalni Kursā*. - *Pagātne un tagadne*. - *Rīga*, 1936. T.1.

1938 - *Baltische Alkhügel*. - *Conventus primus historiorum Balticorum Rigae 16-20. VIII. 1937*. - *Riga*, 1938.

Šverebas P.

1992 - *Mažeikių apylinkies*. - *A mon sakaa*, 1992. Nr.3.

1992a - *Rajono istoriniai akmenys*. - *Santarvė (Mažeikiai)*, 1992 01 22.

1993 - *Kur stovėjo Sedos pilys*. - *Gimtinė*, 1993. Nr. 11.

1993a - *Dapšių alkakalnis*. - *Santarvė (Mažeikiai)*, 1993 01 13.

1994 - *Iš praeities tolių*. - *Santarvė (Mažeikiai)*, 1994 06 25.

Tamulioniai A. ir P.

1971 - *Dubysos vingyje*. - *Naujas rytas (Raseiniai)*, 1971 06 01.

Tarasenka P.

1923 - *Alko akmenys Trakų apskrityje*. - *Kultūra*, 1923. Nr.1.

1924 - *Kretingos stabakūliai*. - *Klaipėdos žinios*, 1924 08 14.

1926 - *Senovinės lietuvių šventovės*. - *Švietimo darbas*, 1926. Nr.6.

1927 - *Pėduoti akmenys*. - *Trimitas*, 1927. Nr.19.

1933 - *Akmeniniai būstai vėlėms*. - *Jaunoji karta*, 1933. Nr.33.

1933a - *Akmenys - žyniai*. - *Jaunoji karta*, 1933. Nr.37.

1933b - *Velnio kelias ir brastos*. - *Jaunoji karta*, 1933. Nr.21.

1933c - *Dievo pėdos*. - *Jaunoji karta*, 1933. Nr.22.

1933d - *Rambynas*. - *Jaunoji karta*, 1933. Nr.24.

1937 - *Kretingos menhirai*. - *Vakarai*, 1937 07 24.

1952 - *Lietuvos piliakalniai (rankr.)*. 1952. Saug. MAB RS F235-4.

Tarvydas B.

1936 - *Uogučių senkapis*. - *Gimtasai kraštas*, 1936. Nr.2-4.

Tautavičius A.

1966 - *Ženkli akmenyse*. - *Mokslas ir gyvenimas*, 1966. Nr.12.

1971 - *Šliktinės pelkės paslaptys*. - *Mūsų žodis (Skuodas)*, 1971 10 28.

1972 - *Antrasis Šliktinės, Skuodo raj., lobis*. - *ATL 1970 ir 1971 metais*. - V, 1972.

Tautosakos darbai

1937 - *Tautosakos darbai. Iš Mažosios Lietuvos tautosakos*. - *Kaunas*, 1937. T.3.

1940 - *Tautosakos darbai. Klaipėdiškių lietuvių tautosaka*. - *Kaunas*, 1940. T.7.

Telksnytė M.

1979 - *Kuršių Nerija*. - V, 1979.

Thomas A.

1883 - *Litauen nach den Wegeberichten*. - *Zeitschrift für wissenschaftliche Geographie*. Ed. Kettler, Bd. IV, Hf. 2. Wien, 1883.

Trimitas

1930 - *Telšių rinktinėj*. - *Trimitas*, 1930. Nr.12.

J.Tumas -Vaižgantas

1978 - *Pragieduliai*. - V, 1978.

Tumosas E.

1937 - *Alkanas kalnas*. - *Naujasis Tilžės keleivis*, 1937 10 13.

Urbanavičius V.

1972 - *Dubenuotų akmenų paslaptis*. - *Mokslas ir gyvenimas*, 1972. Nr.2.

1972a - *Mitologinių akmenų aplinkos tyrinėjimai 1970-1971 m.* - *ATL 1970 ir 1971 metais*. - V, 1972.

1977 - *Senųjų tikėjimų reliktai Lietuvoje XV-XVII amžiais*: (4. *Pagoniškos šventvietės XVI-XVII amžiais*). - *Mokslų akademijos darbai. Ser. A*. - 1977. T.3.

1979 - *Mitologiniai akmenys*. - *Mokslas ir gyvenimas*, 1979. Nr.8.

1987 - *Šventaragio slėnis: legendos ir faktai*. - *Kultūros barai*, 1987. Nr.12.

1993 - *Lietuvių pagonybė ir jos reliktai XIII-XVI a. Humanitarinių mokslų srities Archeologijos krypties habil. daktaro disertacijos tezės*. V, 1993.

Urtans J.

1990 - *Pedakmeni. Robežakmeni. Muldakmeni*. - *Riga*, 1990.

1995 - *Gydomieji ir kulto šaltiniai Latvijoje*. - *Dangaus ir žemės simboliai*. V, 1995.

Urtans V.

1961 - *Pūčes sakta*. - *Arheologija un etnogrāfija. Rakstu krājums*. - *Rīga*, 1961. T.3.

Vaišnora J.

1958 - *Marijos garbinimas Lietuvoje*. - Roma, 1958.

Vaišvila A.

1971 - *Kaip atsirado vietovardžiai*. - *Naujas rytas (Raseiniai)*, 1971 12 16.

1972 - *Marijos apsireiškimo mitas*. - *Mokslas ir gyvenimas*, 1972. Nr.3.

Vaitkevičius V.

1992 - *Barstyčių alkai*. - *Gimtinė*, 1992. Nr.6.

1992a - *V Putinskio gimtinė ir alkai*. - *Trimitas*, 1992. Nr.7.

1995 - *Mosėdžio ir Salantų apylinkių senosios šventvietės*. - *Liaudies kultūra*, 1995. Nr.2.

1995a - *Mosėdžio ir Salantų apylinkių senosios šventvietės*. - *Liaudies kultūra*, 1995. Nr.3.

1995b - *Unikalus paminklas Auksūdlyje?* - *Žemaičių žemė*, 1995. Nr.2.

1995c - *Stabinės šventvietės klausimu*. - *Kultūros paminklai*. T.2. V, 1995.

Vaitkuskienė L.

1995 - *Archeologiniai šaltiniai apie mirusiuju minėjimo apeigas (XIV-XVI a.)* - *LA. T.11*.

Vakarai

1937 - *M. Kaip atsirado Kalotės ežeras*. - *Vakarai*, 1937 09 07.

1937a - *Apie žemaičių archeologines vietoves*. - *Vakarai*, 1937 07 08.

1938 - *Legenda apie Velnio akmens*. - *Vakarai*, 1938 10 04.

Vakarinės naujienos

1989 07 21 - *Kretingos hundas*. - *Vakarinės naujienos*, 1989 07 21.

Valančius M.

1972 - *Raštai*. - *V*, 1972. T.1-2.

Valatka V.

1958 - *Velnio akmuo*. - *Komunizmo aušra (Telšiai)*, 1958 12 23.

1971 - *Buvo aukuras Petraičiuos*. - *Komunizmo švyturys (Telšiai)*, 1971 03 13.

Varnelis K.

1989 - *Alsėdių nebepažinai*. - *Gimtasis kraštas*, 1989 05 11-17.

Vasilevičius L.

1992 - *Idomus radinys Tryškiuose*. - *Kalvotoji Žemaitija (Telšiai)*, 1992 12 05.

Vėlius N.

1967 - *Girgždūtės apylinkių padavimai*. - *Kraštotyra*. V, 1967.

Vilainis A.

1936 - *Iš Raseinių miesto praeities*. - *Vakarai*, 1936 10 06.

1937 - *Tyrulio pelkių dvasia*. - *Vakarai*, 1937 07 10.

Vingėla H.

1936 - *Toli nuo žmonių ir pasaulio giliai žemaičių miškuose*. - *Vakarai*, 1936 04 23.

Vyšniauskaitė A.

1961 - *Laidotuvų papročiai Lietuvoje XIX a. - XX a. pirmaisiais dešimtmeečiais*. - *Iš lietuvių kultūros istorijos*. V, 1961. T.3.

Vyšniauskas J.

1975 - *Prie šaltinio gilaus*. - *Mūsų žodis (Skuodas)*, 1975 08 05, 08 07.

1990 - *Paparčių kaimo legendos ir tikrovė*. - *Mūsų žodis (Skuodas)*, 1990 10 20.

1991 - *Prakalbinsi senelj* - daug įdomaus išgirsti. - *Mūsų žodis (Skuodas)*, 1991 01 30.

Vitauskas A.

1937 - *Senovės dievai ir prietarai*. - *Gimtasai kraštas*. - 1937. T.2-4.

Vitkauskas V.

1976 - *Šiaurės ryti dūnininkų šnekų žodynai*. - *V*, 1976.

Vitkus V.

1993 - *Šv. Marijos apsireiškimas prie akmens (mašnr)*. - *Raseiniai*, 1993.

1993a - *Legendos apie Magdės šulinį (mašnr)*. - *Raseiniai*, 1993.

Voigt J.

1827 - *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergang der Herrschaft des deutschen Ordens*. - Königsberg, 1827. Bd.1.

Volkaitė - Kulikauskienė R.

1958 - *Lietuvos TSR archeologijos paminklai ir jų tyrinėjimai*. - *V*, 1958.

Zinkevičius Z.

1984 - *Lietuvių kalbos kilmė*. - *V*, 1984. T.1.

Zvonkuvienė J.

1991 - *Žemaitijos kalneliai: ir legendos, ir tikrovė...* - *Klaipėda (Klaipėda)*, 1991 06 05.

Želvys P.

1989 - *Šiluvos pušis pypkė*. - *Švyturys*, 1989. Nr.8.

Žemaičių prietelius

1930 - *Žemaičių prietelius*, 1930 07 17.

Žiogas

1925 - *Nepaprastas kalnas*. - *Žemaičių prietelius*, 1925 11 29.

Žulkus V.

1981 - *Naglio kalno archeologiniai tyrinėjimai*. - *Kraštotyra*. - *V*, 1981.

1984 - *Birutės kalno paslaptys*. - *Mokslas ir gyvenimas*, 1984. Nr.6.

1987 - *Vakarinės žemaičių žemės XIII - XIV amžiais*. - *Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis*. - *Varniai*, 1987.

1989 - *Tarpgentinės dykros ir mirusiuju pasaulis baltų pasaulėžiūroje*. - *Vakanų baltų archeologija ir istorija*. - *Klaipėda*, 1989.

1992 - *Kuršiai - Mokslas ir Lietuva*, 1992. Nr.4.

1993 - *Mirusiuju pasaulis baltų pasaulėžiūroje (archeologijos duomenimis)*. - *Žemaičių praeitis*. V, 1993. T.2.

1995 - *Žemaičiai pajūryje*. - *Žemaičių žemė*, 1995, Nr. 2.

Žvelgaitis S.

1993 - *Aryra po bažnyčia ežeras*. - *Geroji žinia*. *Šiaulių naujienų priekas popiežiaus Jono Paulius II vizitui atminti*. - 1993.

Анкета, 1892 - Анкета для составления археологической карты Ковенской губернии. Дорбянская волость. - Кретинга, 1892. VUB F35.

Вайткунскене Л.

1988 - Культовые места - "алкветес" в могильнике Пагрибис Шилальского района. - Древности Литвы и Белоруссии. - Вильнюс, 1988.

Гуковский К.

1889 - Тельшевский уездъ.- Памятная книжка Ковенской губернии на 1890 годъ.- Ковно, 1889.

1892 - Городъ Россіены и др. замъчательныя мѣстности Россіенского уезда.- Памятная книжка Ковенской губернии на 1893 годъ.- Ковно, 1892.

Крживицкий Л.

1909 - Жмудскіе пількалины. - Извѣстія императорской археологической комиссіи. 1909. Вып. 29.

Лыугас В.А.

1970 - Период раннего металла в Эстонии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. - Таллин, 1970.

Ляукоу Э.А.

1992 - Мауклівия сведкі мінуушчыны. - Мінск, 1992.

Покровский Ф.В.

1899 - Археологическая карта Ковенской губернии.- Вильно, 1899.

Спрогис И.Я.

1888 - Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столѣтія. - Вильна, 1888.

Таутавичюс А.З.

1980 - Балтские племена на территории Литвы в I тысячел. н.э. - Из древнейшей истории балтских народов. - Рига, 1980.

Урганс Ю.В.

1985 - Целебные и культовые источники Латвии. - Из истории медицины. - Рига, 1985. Т.15.

1987 - Культовые камни с углублениями в Латвии.- Краткие сообщения института археологии. - Москва, 1987, вып.190.

1988 - Камни - "Следовики" на территории Латвии. - Извѣстія академии наук Латвийской ССР. - Рига, 1988. Но.7.

1988a - Языческие культовые памятники на территории Латвии. - Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Ленинград, 1988.

Живописная Россия, 1882 - Живописная Россия. Отечество наше въ его земельномъ, историческомъ, племенномъ, экономическомъ и бытовомъ значении. Под общей ред. П.П. Семенова. Томъ третій, часть первая. Литовское польсье. - С. Петербургъ, Москва, 1882.

KATALOGO RODYKLĖ

Rodyklė sudaryta abécélés tvarka pagal kaimų pavadinimus ir ten esančius objektus. Rajonas nurodomas tik tuo atveju, jeigu minimi keli to paties pavadinimo kaimai. Po nurodyto katalogo puslapio skliausteliuose - žemėlapio, kuriame objeketas lokalizuotas, numeris.

A

- Adomaičių laukas, 449
 Agelaičių Stungio, Stungiuko kalnai, 557
 Aisénų akmuo, 665
 Akmenės seniūn. upė (Akmenės r.), 275
 Akmenės akmuo, upelis (Raseinių r.), 557 (pav. 614)
 Akmeniškių piliakalnis, 640 (pav. 696)
 Akmenių kalnas, 449 (pav. 484)
 Akmenių Perkūniškė*, 449
 Alka (Šilutės r.), 640 (pav. 697)
 Alkai (Žem. Kalvarijos seniūn.), 190
 Alkas (Kretingos r.), 53 (pav. 9)
 Alkas (Plungės r.), 189 (pav. 195)
 Alkiškiai, 275 (pav. 303)
 Alkiškių kalnas, šaltinis, 275 (pav. 303)
 Alko upė (Kretingos r.), 53 (pav. 9)
 Alko kalnas (Kretingos r.), 53 (pav. 9)
 Alko akmuo (Kretingos r.), 55 (pav. 9)
 Alko qžuolas (Kretingos r.), 55 (pav. 9)
 Alko šaltinis (Kretingos r.), 59 (pav. 9)
 Alko ežeras (Plungės r.), 190 (pav. 195)
 Alko giria (Plungės r.), 189
 Alko kalnas (Plungės r.), 189 (pav. 195)
 Alko laukas (Plungės r.), 190
 Alkupio upė, 355 (pav. 378)
 Alkupio Šventkalnis, kūlgrinda, 355 (pav. 378)
 Alkupio Žylekščio kalnas, 356
 Alkupio dauba, 355 (pav. 378)
 Alkupio akmuo, 356
 Alsėdžiai, 192
 Alsėdžių kalnas, 192 (pav. 199)
 Alsėdžių akmuo, 193
 Alsėdžių seniūn. kalnas, 190 (pav. 197)
 Alsėdžių seniūn. miškas, 190
 Alsėdžių seniūn. pelkės, 191 (pav. 197)
 Andriejaičių qžuolas, 357 (pav. 380)

* Konkretnaus objekto aprašyme minima vietovė (vienkiemis, kaimas, buvęs kaimo pavadinimas), kuri atskirai neaprašoma.

Ankštakių akmuo, 56

Antaniškių kalnas, 449

Antininkų kalnas, 357 (pav. 382)

Antkalnės ežeras, 291 (pav. 318)

Antsienių akmuo, 194

Apuolės akmuo, 113

Apuolės kalnas, 113

Apuolės piliakalnis, 113

Apvaršuvos kalnas, šaltinis, 358 (pav. 383)

Ariogalo seniūn., akmuo, 559

Ariogalo šaltinis, 559

Ariogalo upė, 560 (pav. 616)

Asteikių bala, 155

Atlaužų akmuo, 194

Audenių pelkė, 450

Augzelijų šaltinis, 113

Auksūdys (Kretingos r.), 56

Auksūdys (Mažeikių r.), 155

Auksūdžio akmuo, 57 (pav. 15)

Auksūdžio Kūlių pilalė I (Kretingos r.), 58 (pav. 16)

Auksūdžio Kūlių pilalė II (Kretingos r.), 59 (pav. 16)

Auksūdžio piliakalnis (Kretingos r.), 57 (pav. 13)

Aukštagirės akmuo, 360

Aukštagirės Kartuvių kalnas, 361

Aukštagirės Taburkalnis, 359 (pav. 384)

Aukštelkė, 519

Aukštiskių kapeliai, 450 (pav. 486)

Aukštiskių ežeras, 451 (pav. 486)

Aukštiskių akmuo, 509

Aušrinė, 560

Ą

Ažuolija, 361

Ažuolijos qžuolas, 361

B

Babrungėnų kalnas, 194

Babrungėnų medžiai, 194

Babrunėnų upė, 194
 Babrungo kalnas, 194
 Bacių upelis, 617 (pav. 674)
 Badauskų akmuo, 452 (pav. 487)
 Badauskų kalnas, 452 (pav. 487)
 Bagdoniškės akmuo, 519
 Balandžių qžuolas, 617 (pav. 675)
 Balnų pušis, 618 (pav. 677)
 Balsiai, 361
 Balsių dauba, 361 (pav. 385)
 Balskų akmuo, 599 (pav. 660)
 Baltmiškių kalnas, 194
 Barboravos akmuo, 363
 Bardžių kalnas, 363 (pav. 387)
 Barstyčiai, 114
 Barstyčių seniūn. akmuo, 113
 Barstyčių kalnas, 114 (pav. 98)
 Bartašiškės miškas, 364 (pav. 388)
 Bartininkų kalnas, 641
 Bartlaukio kalnas, 292
 Bartlaukio miškas, 292 (pav. 324)
 Bataikai, 600
 Batakių kūdra, 600
 Bazilionai, 519
 Beigeriškių kalnas, 600
 Benaičių Kūlių bobelės akmuo, 60 (pav. 19)
 Benaičių Ponios lovos akmuo, 61
 Benaičių Laumės lovos akmuo, 61 (pav. 19)
 Benaičių akivaras, 61 (pav. 19)
 Benaičių kalnas, akmuo, 62 (pav. 19)
 Bernotiskės giria, 600
 Beržės kalnas, 364
 Beržoras, 195 (pav. 201)
 Beržoro ežeras, sala, 195 (pav. 201)
 Beržoro šaltinis, 196
 Beržvaičio Lauminiškė, 196
 Betygalos seniūn. Šventragis, 560
 Betygalos kalnas, 560 (pav. 618)
 Betygalos šaltinis, 562 (pav. 619)
 Bijotų qžuolas, 364
 Bijotų akmuo Boba, 365
 Bijotų akmuo statula, 366
 Bijotų akmuo su dubeniu, 366
 Bijotų kalnas, 366 (pav. 391)
 Bilionių pieva, 367
 Bilionių akmuo, 367 (pav. 393)
 Bilionių ežeras, 369 (pav. 393)
 Bilionių piliakalnis, 368 (pav. 397)
 Biržų Lauko kalnas, pieva, 369 (pav. 398)
 Biržuvėnų šaltinis, pušis, 293 (pav. 319)
 Biržuvėnų sukūrys, 293
 Bitėnų kalnas, akmuo, 641 (pav. 698)

Bitėnų liepa, 646
 Bitėnų senvagė, 646
 Bobeliškės akmuo, 116
 Brazdeikių ežeras, 293
 Brizgių upelis, daubos, 294 (pav. 320)
 Brotykų akmuo, 116
 Bubių seniūn. akmenys, 519
 Bubių seniūn. upelis, 520
 Bubių piliakalnis, 520
 Bučų akmuo, 371
 Budrių akmuo, 116 (pav. 100)
 Budrių sietuva, 117
 Budriūnų akmuo, 452 (pav. 490)
 Budriūnų kalnas, 454 (pav. 491)
 Buišų piliakalnis, dauba, 294 (pav. 231)
 Bukantiškės piliakalnis, 454 (pav. 493)
 Bulėnų ežeras, 521
 Bulėnų pelkė, 521
 Bumbulių gynybiniai įtvirtinimai, 455
 Buožiai, 196
 Buožių kalnai, 196 (pav. 202)
 Burbaičių piliakalnis, akmuo, 455 (pav. 494)
 Burbiškų kalnas, 371
 Būtingės šaltinis I, 111
 Būtingės šaltinis II, 111
 Butkiškė, 562
 Butvilų akmuo, 456 (pav. 495)
 Butvilų dauba, 456 (pav. 495)

Č

Čekų šaltinis, 275
 Čibirikų akmuo, 521
 Čiūtelių kalnas, 646 (pav. 700)

D

Dagijų kalnas, 155
 Dainelių laukas, 562
 Daktariškės kalnas, 295
 Dalgų pieva, 197
 Dapkaičių akmuo, 563 (pav. 621)
 Dapkiškės kalnas, 371
 Dapkiškų akmuo, 600
 Dapšių akmuo su ženklais, 155 (pav. 158)
 Dapšių akmuo su dubeneliais, 158
 Dapšių brasta, 157
 Dapšių piliakalnis, 157 (pav. 158)
 Darbėnų seniūn. upė, 62
 Dargalių Pipiro trakos akmenys, 371
 Dargalių Jérubyno akmuo, 371
 Daubarių miškas, 158 (pav. 162)

Daubarių qžuolas, 160
 Daubarių šaltinis, 159 (pav. 162)
 Daubarių pilkapis, 160
 Daugėliškės kalnas, 457
 Dauginių akmuo, 456
 Daugirdėnų upelis, 563
 Dauglaukio šventvietė, 601
 Daugviečių akmuo, 647
 Dautartų upelis, 564
 Degsnės pelkė, 457
 Degučiai, 647
 Deiviai, 457
 Dyburių akmuo, 197
 Didkiemio akmuo, 371
 Didkiemio upė, 371
 Didžiųjų Burbiškų kalnas, kūdra, 295 (pav. 323)
 Didžiųjų Mostaičių kalnas, 197
 Didžiųjų Mostaičių miškai, 197
 Dievogala, 564
 Dievoniai, 457
 Dilbikių kalnas, 117
 Dilbisių kalnas, 198
 Dimgailių akmuo, 457
 Dirmeikių pieva, 297
 Dirvėnų giria, 601
 Dirvėnų ežeras, 602
 Dišlių qžuolas, 198
 Dišlių ežeras, 198 (pav. 204)
 Domeikių pieva, 457
 Dovainių pilkapis, 198 (pav. 205)
 Dovainių šaltinis, 199 (pav. 205)
 Dovilų seniūn. medis, 665
 Draustiniė, 564
 Draustinių upelis, 564
 Dreižių upelis, 665
 Driežų kalnas, 372 (pav. 400)
 Drobūkščių kalnas, 297
 Drobūkščių pieva, 297
 Drobūkštalių dauba, 372
 Dupulčių akmuo, 63 (pav. 22)
 Dvarelio kalnas, 602
 Dvariškių akmuo, 373
 Dvariškių giria, 373 (pav. 401)
 Dvarviečių kalnas, 117 (pav. 102)
 Džiaugėnų akmuo, 373

E

Eidukų akmuo, 665
 Eityndaičių akmuo, 374 (pav. 403)
 Eivydų akmuo, 201

Eivydų Alkos kalnas, 200 (pav. 206)
 Eivydų Perkūnkalnis, 201
 Eivydų upė, 200
 Endriejavo seniūn. akmuo, 666
 Endriejavo seniūn. upelis, 666
 Endriušių pelkė, 619
 Erkšvos kalnas, 118 (pav. 103)
 Erslos akmuo, 120 (pav. 105)
 Eržvilko seniūn. kelias, 619

É

Ègliškių kalnas, akmuo, 64 (pav. 24)

G

Gadūnavo pušis, 297
 Gaidelių pelkės, 647
 Gaidėnų kalnas, 375 (pav. 404)
 Gailiškės šaltinis, 297
 Galinių eglė, 457
 Galvyčių kalnas, 201 (pav. 208)
 Galvydiškės akmuo, 458
 Gandingos akmuo, 202 (pav. 210)
 Gandingos kalnas, 202 (pav. 209)
 Gandingos Vengalio senkapiai, 204 (pav. 210)
 Gandingos Pasklepių senkapiai, 204 (pav. 210)
 Ganipravos ežeras, 458
 Gargždelės akmuo, 65 (pav. 26)
 Gargždelės upė, 64 (pav. 26)
 Gaudučių kalnas, 65 (pav. 27)
 Gauriylių pelkė, 161 (pav. 164)
 Gečaičių akmuo, 204
 Gedgaudiškės Perkūniškė, 602
 Gedminiškės piliakalnis, 377 (pav. 405)
 Gedminų kalnas, 459
 Gedrimų Alkos kalnas, 120 (pav. 107)
 Gedrimų pelkė, 121
 Gedruikių miškas, 458
 Gedruikių upė, 458
 Gegrėnų piliakalnis, 205 (pav. 212)
 Gegrėnų Dybos kalnas, 206 (pav. 212)
 Gegužių piliakalnis, 378 (pav. 406)
 Geidžių akmuo, 161 (pav. 166)
 Geišių laukas, 564
 Gelučių ežeras, 459 (pav. 497)
 Géluvos akmuo, 566
 Géluvos šaltinis, 565 (pav. 622)
 Géluvos piliakalnis, 564 (pav. 622)
 Géluvos pušis, 565

- Gelžčių *kalnas*, 297
 Genaičių *akmuo*, 666
 Genčų *Velnio akmuo I*, 66 (pav. 28)
 Genčų *Velnio akmuo II*, 67 (pav. 28)
 Genčų *brasta*, 67 (pav. 28)
 Genčų *upė*, 67
 Gerbėniškės *akmuo*, 460 (pav. 498)
 Gerdžiogalikės *pieva*, 461
 Getaučių *piliakalnis*, 206
 Getautės *kalnas*, 297
 Gilaičių *Alkos kalnas*, 206 (pav. 213)
 Gilaičių *Altoriaus kalnas*, 207 (pav. 213)
 Gilaičių *Avižokalnis*, 208
 Gilaičių *akmuo*, 208
 Gilaičių *Joninių kalnas*, 208
 Gilaičių *kūdra*, 207
 Gilandviršių *kalnas*, *akmuo*, 603 (pav. 662)
 Gilvydžių *pieva*, 522
 Gimbutėcių *miškas*, 378
 Gineikių *kalnas*, *akmuo*, 462 (pav. 500)
 Gintališkės *šaltinis*, 208
 Gintališkės Užringis, 209 (pav. 215)
 Gintališkės *kapinynas*, 209
 Gintalų *Gaidžiokalnis*, 297
 Gintalų *Dauskalnis*, 297
 Giriškių *pušis*, 463 (pav. 502)
 Girkalnis, 566
 Girnikų *kalnas*, 522 (pav. 579)
 Girnikų *kūdra*, 524
 Girnikų *pušis*, 522 (pav. 579)
 Gyvolių *piliakalnis*, 276 (pav. 304)
 Godelių *Raganos kalnas*, 210 (pav. 216)
 Godelių *kapinynas*, 211
 Godlaukio *upelis*, 566
 Gomalių *kalnas*, 297 (pav. 324)
 Gošteliškių *akmuo*, 524
 Greiženų *ala*, 603
 Griežės *akmenys*, 163
 Griežės *piliakalnis*, 163
 Griežės *lanka*, 163
 Griežės *upė*, 163
 Grigaičių *dauba*, 211 (pav. 217)
 Grigulių *Alkos kalnas*, 379 (pav. 407)
 Grigulių *Bobkalnis*, 379 (pav. 408)
 Grykšių *akmuo*, 68
 Grimzių seniūn. *upė*, 463
 Grūšlaukės *akmuo*, 68
 Grūšlaukės *pieva*, 68
 Grūstė, 163
 Grūstės *Daratos kalnas*, 164 (pav. 169)
 Grūstės *Būgnų kalnas*, 165

- Grūstės *šaltinis*, 165 (pav. 169)
 Grūstės *pelkė*, 166
 Grūstės *Juzumo kalnas*, 166
 Grūstės *miškas*, 166
 Gudalių *Alkos kalnas*, 121 (pav. 109)
 Gudalių *Kaukalnis*, 122
 Gudalių *Miškalnis*, 123
 Gudalių *Verksnių kalnas*, 122
 Gudelių *kalnas*, 463 (pav. 504)
 Gudelių *piliakalnis*, 463 (pav. 504)
 Gudirvių *akmuo*, 380 (pav. 409)
 Guivėnų *qžuolas*, 298
 Gulbių *Kartuvių kalnas*, 381 (pav. 410)
 Gulbių *Laumės kalnas*, 381
 Gumbakių *pelkė*, 276
 Guntino *akmuo*, 123 (pav. 110)
 Guravos *kalnas*, 465
 Gūvainių *akmuo*, 381 (pav. 413)
 Gvaldų *akmuo*, *šaltinis*, 383 (pav. 416)

I

- Igarių *akmuo*, 123
 Imbarės *piliakalnio šventvietė*, 71 (pav. 36)
 Imbarės *akmuo lygia plokštuma*, 71 (pav. 36)
 Imbarės *akmuo su dubenėliais I*, 72 (pav. 36)
 Imbarės *akmuo su dubenėliais II*, 72
 Imbarės *akmuo su dubenėliais III*, 73 (pav. 39)
 Imbarės *akmuo Šventyklos vartai*, 74
 Imbarės *Laumės akmuo*, 74 (pav. 39)
 Imbarės *Salanto akmuo*, 74
 Indijos *kalnas*, 387 (pav. 419)
 Inkaklių *šaltinis*, 648 (pav. 701)
 Išlynų *qžuolas*, 467
 Išlynų *kalnas*, 467
 Ivangėnų *upelis*, 603
 Ivoniškių *akmenys*, 388
 Ižiniškių *piliakalnis*, 566

Y

- Ylakių seniūn. *kalnas*, 123

J

- Jakštaičiukų *akmuo su dubenėliais*, 525
 Jakštaičiukų *akmuo su pėda*, 525
 Jakštaičiukų *Pikuoliai*, 525
 Janapolės *kalnas*, 299 (pav. 326)
 Jaunodavos *miškas*, 385

- Jazdauskiškės *šaltinis*, 213 (pav. 219)
 Jedžiotų *akmuo*, 124 (pav. 112)
 Jedžiotų *miškas*, 124
 Jogaudų *miškas*, 213
 Jokšų (Šilutės r.) *miškas*, 648
 Jokšų (Telšių r.) *sietuva*, 301
 Jomantų *akmuo*, 385
 Jomantų *kalnas*, 385 (pav. 417)
 Jonaičių *kalnai*, 301
 Jonelaičių *akmuo su pėda*, 526
 Jonelaičių *akmuo velnio kurpė*, 525 (pav. 584)
 Jonelaičių *akmuo velnio kurpės brolis*, 526 (pav. 584)
 Jonelaičių *ezeras*, 527 (pav. 584)
 Jonelaičių *pelkė*, 527
 Joskaudų *kalnas*, *akmuo*, 68 (pav. 32)
 Joskaudų *šaltinis*, *akmuo*, *qžuolai*, 70 (pav. 33)
 Judrėnų *akmuo*, 666
 Juknaičių *kalnas*, 648 (pav. 703)
 Juknaičių *kūdra*, 649
 Jundulų *pieva*, 124
 Junkilių *akmuo*, 465 (pav. 506)
 Juodainiai, 386
 Juodainių *Skruzdkalnis*, 387
 Juodainių *akmuo*, 387
 Juodainių *Gaidžiokalnis*, 387
 Juodainių *pelkė*, 387
 Juodeikių *qžuolynas*, 166
 Juodeikėlių *Bažnykalinis*, 168 (pav. 175)
 Juodeikių *Perkūno kalnas*, 167 (pav. 173)
 Juodėnų *kalnas*, 301
 Juodkrantės *lanka*, 679
 Juodkrantės *kalnai, dauba, liepa*, 679
 Jurbarko *sietuva*, 620 (pav. 678)
 Jurbarko r. *qžuolas*, 617
 Jurgaičių *piliakalnis*, 527 (pav. 585)
 Jurgoniškių *Perkūnkalnis*, 465 (pav. 507)
 Jurgoniškių *Girkalnis*, 466
 Jurgoniškių *pušis*, 466
 Jurjonių *akmuo*, 666
 Jusaičių *kalnas*, 530 (pav. 590)

K

- Kačaičių *akmuo*, 74 (pav. 43)
 Kaimalės *akmuo* (Liolių seniūn.), 468 (pav. 510)
 Kaimalės *akmuo* (Tytvėnų seniūn.), 469
 Kairiškių *pieva*, 276
 Kalnallo slėnis, *tiltas*, 75 (pav. 44)

- Kalnėnų *blindė* (Jurbarko r.), 621
 Kalnėnų *kalnas* (Šilalės r.), 389 (pav. 421)
 Kalnycių *akivaras*, 389
 Kalniškių *kalnas* (Plungės r.), 213
 Kalniškių *kalnas* (Telšių r.), 301
 Kalniškių *piliakalnis* (Kelmės r.), 467 (pav. 509)
 Kalniškių *šaltinis* (Raseinių r.), 566 (pav. 616)
 Kalniškių *laukas* (Klaipėdos r.), 667 (pav. 714)
 Kalotės *ezeras, akmenys*, 668
 Kalotės *piliakalnis*, 668
 Kaltinėnų *šaltinis*, 390 (pav. 422)
 Kaltinėnų *kalnas*, 390
 Kalvalių *akmuo*, 391
 Kalvių *kalnas*, 469 (pav. 511)
 Kamščių *akmuo*, 391
 Kamščių *šaltinis*, 391 (pav. 424)
 Kamščių *kapeliai*, 391 (pav. 424)
 Kanapukų *kalnas*, 391 (pav. 425)
 Kantaucių *šaltinis*, 213
 Kapstatų *upelis*, 669
 Karklėnų *kalnas*, 471
 Karštenių *ezeras*, 301
 Kartenos *akmuo*, 76 (pav. 46)
 Kartenos *šaltinis I*, 77
 Kartenos *šaltinis II*, 77
 Karūžiškės *Medvėgalio kalnas*, 392 (pav. 427)
 Karūžiškės *Alkos kalnas*, 393 (pav. 427)
 Kaštaunalių *akmuo*, 394 (pav. 429)
 Kašučių *akmuo*, 77 (pav. 48)
 Kašučių *ezeras*, 77
 Kaukėnai, 567
 Kaušėnų *ezeras*, 214
 Kaušų *kalnas*, 395 (pav. 430)
 Kaušų *qžuolai*, 397 (pav. 430)
 Kaušų *upelis*, 399 (pav. 430)
 Kaušų *akmuo*, 399 (pav. 432)
 Keberkščių *akmuo*, 400 (pav. 434)
 Kegrių *pušis*, 276
 Kejénų *upelis*, 567 (pav. 626)
 Kékštų *kalnas*, 214
 Kengių *upelis*, 569 (pav. 628)
 Kengių *kelias*, 568 (pav. 628)
 Kerbedelių *qžuolas*, 471 (pav. 513)
 Kerbedelių *kalnas*, 471 (pav. 512)
 Kerbedelių *pelkės, miškas* 471 (pav. 514)
 Kerbedžių *upelis*, 401
 Kerėžių *akmenys*, 278

Kerėžių *piliakalnis*, 277 (pav. 306)
 Kerėžių *upė*, 278
 Kesių *akmuo*, 280
 Kesių *Alkos kalnas, upė*, 279 (pav. 307)
 Kesių *Bažnyčios kalnas*, 280
 Kęstaičiai, 302
 Ketūnų *akmuo su dubeniu*, 169
 Ketūnų *akmuo su pėdomis*, 170
 Ketūnų *dauba*, 169
 Ketūnų *Didysis akmuo*, 169
 Ketūnų *šaltinis*, 169
 Kiaukalių *kalnas*, 401
 Kybarėlių *akmuo*, 531
 Kirkų *šaltinis*, 168 (pav. 176)
 Kirnių II *bala*, 401
 Kyvaičių *kalnas*, 214
 Klangių *akmuo*, 621
 Klauseikių *šaltinis*, 124
 Klausgalvių *akivarai*, 78
 Klibių *akmuo*, 78
 Klibių *akmuo su pėda*, 79
 Kliokų *kalnas*, 302 (pav. 327)
 Kluonalių *akmenys*, 79 (pav. 49)
 Kolainiai, 471
 Košių *akmuo*, 401
 Krakų *akmuo*, 124 (pav. 113)
 Krapštikių *pelkė*, 214 (pav. 221)
 Krapštikių *akmuo*, 214 (pav. 221)
 Krapštikių *kalnas*, 215 (pav. 221)
 Krapštikių *šaltinis*, 215 (pav. 221)
 Kražiškių *šaltinis*, 170
 Kražiškių *upė*, 170
 Kražiškių *akmuo*, 170
 Kražių seniūn. *kalnas*, 472
 Kražių seniūn. *upė*, 472
 Kražiai, 473
 Kražių *kalnas*, 473 (pav. 516)
 Kražių *qžuolas*, 474 (pav. 516)
 Kražių *šaltinis*, 475 (pav. 516)
 Kražių *akmenys*, 476
 Kražių *upė*, 476
 Kreivų *piliakalnis*, 402 (pav. 436)
 Kretinga, 80
 Kretingos *akmenys*, 80 (pav. 51)
 Kretingos *akmuo menhiras*, 81
 Kretingos *akmuo su dubeniu*, 81
 Kretingos *šaltinis*, 80 (pav. 51)
 Kretingos r. *upė*, 53
 Kriklių *Gaidkalnis*, 532 (pav. 595)
 Kriklių *Vištkalnis*, 531 (pav. 591)
 Krioklių *šaltinis*, 281

Kruopių *akmuo*, 126
 Kruopių *kalnas*, 126
 Kubakių *dauba, akmuo*, 215 (pav. 222)
 Kubilių *akmenys*, 476
 Kuinelių *akmuo*, 126
 Kuisių *kalnas*, 603
 Kukių *kapinynas*, 170
 Kulalių *akmuo*, 126
 Kuliai, 216
 Kuliškių *akmuo*, 402
 Kulų I k. *šaltinis*, 126
 Kulskijų *akmuo*, 217 (pav. 223)
 Kulskijų *šaltinis I*, 218 (pav. 225)
 Kulskijų *šaltinis II*, 218 (pav. 225)
 Kungijų *ežeras*, 303 (pav. 328)
 Kunigiškių *Aukuro akmuo*, 403 (pav. 437)
 Kunigiškių *Velnio akmuo*, 404
 Kuodžių *kalnas*, 304 (pav. 331)
 Kurmaičių *kalnas*, 81 (pav. 53)
 Kurmaičių *šaltinis*, 82
 Kurmaičių *pilkapis*, 82 (pav. 54)
 Kuršenų *akmuo*, 531
 Kuršų *ežeras*, 304 (pav. 330)
 Kuršų *kalnas*, 304 (pav. 330)
 Kusų *akmuo*, 127
 Kušleikių *akmuo*, 477
 Kušlénų *qžuolas*, 171
 Kuturių *akmuo*, 604
 Kvesčių *akmuo*, 405
 Kvietinių *pilkapai*, 670 (pav. 715)

L

Labardžių *miškas*, 219
 Labardžių *šaltinis*, 218
 Laivių *Laumės akmuo I*, 83 (pav. 56)
 Laivių *Laumės akmuo II*, 83 (pav. 58)
 Laižuvos seniūn. *akmuo*, 171
 Laižuvos seniūn. *sietuva*, 171
 Lapgirių Kaukėnai, 621
 Lapynų *akmuo*, 604 (pav. 663)
 Lapkalnio *kalnas*, 405
 Lapkalnio *laukas*, 405
 Lapkalnio *pelkės*, 405 (pav. 441)
 Lašiškės *akmuo*, 406 (pav. 442)
 Latvelių *sala*, 281
 Laugoriškių *pelkės*, 477
 Lauksargiai, (Tauragės r.), 605
 Lauksargiai (Šilalės r.), 407 (pav. 430)
 Laukuva, 408
 Laukuvos seniūn. *akmuo*, 407

Laukuvos seniūn. *dauba*, 407
 Laukuvos seniūn. *Saulės kalnas*, 407
 Laukuvos seniūn. *Silvestrų kalnas*, 407
 Laukuvos seniūn. *upė*, 407
 Laukžemės *kalnas*, 84
 Laumaičiai, 127
 Laumakiai, 534
 Laumalės, 85
 Laumėnai I ir II k. (Akmenės r.), 282
 Laumėnai (Šilalės r.), 409
 Laumėnų *Gaidžių kalnas*, 409
 Laumėnų *Laumės kalnas*, 409
 Laumėnų miškas, 409 (pav. 443)
 Laumiai (Telšių r.), 305
 Laumės (Skuodo r.), 127 (pav. 116)
 Laumių *ežeras* (Skuodo r.), 127 (pav. 116)
 Laumių miškas, *pelkė* (Skuodo r.), 128 (pav. 116)
 Laumių *upė* (Skuodo r.), 128
 Leckavos Šventorėlio *kalnas, šaltinis*, 172 (pav. 178)
 Leckavos Kartuvių *kalnas*, 172
 Leckavos *piliakalnis*, 171 (pav. 178)
 Leilėnų *kapeliai*, 306 (pav. 332)
 Lélaičių *koplyčia*, 173
 Lelėnų *akmuo*, 670
 Lembo *qžuolas*, 410 (pav. 416)
 Lembo *dauba, Velnio akmuo*, 411
 Lembo *kalnas*, 409 (pav. 416)
 Lembo *Meškos akmuo*, 411
 Lembo *pieva*, 411 (pav. 446)
 Lembo *Velnio krasės akmuo*, 411 (pav. 446)
 Lendimų *lankos*, 84
 Lenkaičių *qžuolas*, 219 (pav. 227)
 Lenkaičių *miškas*, 219 (pav. 227)
 Lenkčių *kalnas*, 621
 Lenkimų *pušis*, 128
 Lyduvėnų Šventvietė, 570
 Lyduvėnų *akmuo*, 570 (pav. 630)
 Lyduvėnų *kalnas*, 571
 Lieplaukės *piliakalnis*, 219 (pav. 228)
 Lieplaukė, 306
 Lieplaukės *Prebuto kalnas*, 307 (pav. 331)
 Lieplaukės *Stovylo kalnas*, 307 (pav. 333)
 Lieporių *kapinynas*, 534
 Lygių *laukas*, 571
 Linartų *kalnas*, 535
 Liubiškių *pieva*, 477
 Lopaičių *ežeras*, 220 (pav. 229)
 Luobos *kalnas, šaltinis*, 128
 Luokės seniūn. *pelkė, kalnas*, 308

Luponių *piliakalnis*, 535 (pav. 596)
 Luponių *Perkūno akmuo*, 536
 Luponių *akmuo Raganų kėdė*, 536
 Luponių *akmuo su smailiadugniu dubeniu*, 537
 Luponių *akmuo su pėda*, 537
 Luponių *beržas*, 538
 Luponių *vinkšnos*, 537
 Luponių *šaltinis*, 537

M

Mačiūkių *akmuo* (Skuodo r.), 129 (pav. 102)
 Mačiūkių *šaltinis* (Skuodo r.), 130
 Mačiūkių *kalnas* (Plungės r.), 220
 Maironių *akmuo*, 477 (pav. 520)
 Maironių *šaltinis*, 479 (pav. 520)
 Makščių *kalnas*, 221 (pav. 230)
 Maniūšių *akmenys*, 538
 Mantvilių *miškas*, 622
 Martynaičių *piliakalnis*, 85
 Matiškių *piliakalnis*, 605 (pav. 664)
 Mažeikių seniūn. *akmuo*, 173
 Mažeikių seniūn. *Laumės akmuo*, 173
 Mažeikių *pelkė*, 173
 Mažojo Palūksčio *kalnas*, 308 (pav. 334)
 Mažrimaičių *kalnas*, 649 (pav. 704)
 Medsėdžių Šventorkalnis, 221 (pav. 231)
 Medsėdžių Šatrijos *kalnas*, 221
 Medininkų *miškai*, 622
 Mediškių *kalnas, pelkė*, 309 (pav. 335)
 Medsėdžių *akmuo*, 670
 Meirių *akmuo*, 412
 Meižių *ežeras*, 282
 Meižių *miškas*, 282
 Mekių *akmuo*, 538
 Metirkviečių *qžuolas, akmuo*, 639
 Mieželių *qžuolai*, 670
 Mikytų *Alkos kalnas* (Plungės r.), 222 (pav. 232)
 Mikytų *akmuo* (Plungės r.), 225 (pav. 232)
 Mikytų *Maldų šulinys* (Plungės r.), 226 (pav. 232)
 Mikytų *piliakalnis* (Skuodo r.), 130 (pav. 119)
 Mikytų *pelkės* (Skuodo r.), 130 (pav. 119)
 Mikytų *Barboros kalnas* (Skuodo r.), 131
 Milaičių *kalnas* (Šilalės r.), 412
 Milaičių *kalnas* (Tauragės r.), 605
 Milaičių *pieva* (Tauragės r.), 606
 Mileikių *Sklenyčkalnis*, 309 (pav. 336)

Mileikių šventorkalnis, 309 (pav. 338)
 Miškinių miškas, 479
 Mockaičių laukas (Tauragės r.), 606
 Mockaičių akmuo (Skuodo r.), 132 (pav. 98)
 Mockaičių Ažuolo šaltinis (Skuodo r.), 133 (pav. 123)
 Mockaičių dauba (Skuodo r.), 132 (pav. 98)
 Mockaičių kalnas (Skuodo r.), 131 (pav. 98)
 Mockaičių Liepos šaltinis (Skuodo r.), 133
 Mockaičių Petreikio šaltinis (Skuodo r.), 133 (pav. 123)
 Molavėnų akmuo, 571 (pav. 631)
 Mosėdžio seniūn. miškai, 134
 Mosteikių qžuolas, 479 (pav. 523)
 Muitaičių kalnas, 311 (pav. 339)
 Muitaičių pelkė, 311

N

Nagirbių akmuo, 479
 Naikiu piliakalnis, 174
 Naručių dauba, 227
 Naujininkų piliakalnis, dauba, 606 (pav. 665)
 Naujosios Ipilties kalnas, akmuo, 85 (pav. 61)
 Naujosios Ipilties Laumės akmuo, 86 (pav. 61)
 Naujosios Ipilties upė, 85 (pav. 61)
 Naukaimio piliakalnis, 572 (pav. 633)
 Naukaimio Vieškalnis, 573 (pav. 633)
 Nausodžio piliakalnis, 227 (pav. 210)
 Nedojų pelkės, 412
 Negarbos piliakalnis, 87 (pav. 62)
 Negirvos tiltas, 573
 Nemakštės seniūn. Nemakštės miškas, 573
 Nemakštės seniūn. Olko miškas, 574
 Nemakštės seniūn. Siautūnų miškas, 573
 Nemakštės seniūn. upelis, 575
 Nerimdaicių šaltinis, 312
 Nevardėnų pieva, 312
 Nevočių kalnas, 134 (pav. 124)
 Nikėlų akmenys, 650
 Noliškių akmuo su dubeniu, 538
 Noliškių akmuo su pėda, 538
 Noliškių akmuo Laucius, 539
 Noliškių pilkapiai, 539 (pav. 598)
 Norgalvių upė, 227
 Norkaičių kalnas, 606 (pav. 666)
 Norkaičių miškai, qžuolas, liepa, 650 (pav. 705)
 Normančių kalnas, 539 (pav. 599)
 Normančių piliakalnis, 539 (pav. 599)

Notėnų seniūn. kalnas, 135
 Numgalių Perkūniškės, 575

O

Opškalnio pelkė, 480 (pav. 523)
 Oreliskės pušis, 481
 Ožnugarių upelis, 606
 Ožtakių kalnas, 312

P

Paagluonio kalnas, miškas, 622
 Pabalvės kalnai, 312
 Pabambių upelis, kapeliai, 607
 Pabiržulio Biržulio ežeras, 313
 Pabiržulio kalnas, 313 (pav. 326)
 Pabiržulio pievos, 313 (pav. 326)
 Pabiržulio Stervo ežeras, 314
 Pabiržulio miškas, 314 (pav. 341)
 Pabradumės kalnas, 174
 Pabutkalnio qžuolas, 481 (pav. 525)
 Paburgės šaltinis, 227 (pav. 237)
 Padegimės kalnas, 135 (pav. 126)
 Padievaičio akmuo, 412 (pav. 447)
 Padievaičio piliakalnis, 413 (pav. 447)
 Padievycio akmuo, 417
 Padievycio Aukų kalnas, 418 (pav. 450)
 Padievycio eglė, 418
 Padievycio ežeras, 414 (pav. 450)
 Padievycio piliakalnis, 416 (pav. 450)
 Padievycio upė, 416 (pav. 450)
 Padievycio Velnragės kalnas, 418
 Padievytis, 414
 Padubysis upė, 481
 Padvarių akmuo su dubeniu (Kretingos r.), 88
 Padvarių akmuo (Kretingos r.), 88
 Padvarių qžuolas (Telšių r.), 314
 Paegluonio liepa, 608
 Paežerės pelkės, 315
 Paežerės Rūdaičių akmuo, 229
 Paežerio kalnas, 418 (pav. 417)
 Paežerio pieva, 418
 Paežerio upelis, 418
 Paežerijų kalnas, 540 (pav. 600)
 Pagausančio giria, 575
 Pagirgždūčio kalnas, kūdra, qžuolas (Telšių r.), 315 (pav. 342)
 Pagirgždūčio akmuo (Telšių r.), 318
 Pagirgždūčio upė (Telšių r.), 318
 Pagirgždūčio dauba (Kelmės r.), 481

Pagojai (Papilės seniūn.), 282
 Pagojys (Betygalos seniūn.), 575
 Pagojys I ir II (Nemakščių seniūn.), 575
 Pagojis (Kalnujų seniūn.), 575
 Pagojis (Kelmės seniūn.), 481
 Pagojai (Pagojukų seniūn.), 575
 Pagojai (Eržvilko seniūn.), 622
 Pagojukai (Pagojukų seniūn.), 575
 Pagrybės kapinynas, 419
 Pagryžuvio piliakalnis, 481 (pav. 526)
 Pailgočio akmenys, 421 (pav. 456)
 Pailgočio šaltinis, 422 (pav. 456)
 Payžnio akmuo, 423
 Payžnio kalnas, 422 (pav. 457)
 Pajuodupių kalnas, šaltinis, 89 (pav. 65)
 Pajūralio dauba, šaltinis, 420 (pav. 454)
 Pajūralio kalnas, 420
 Pajūrio seniūn. miškai, 421
 Pakalnės upė, 651
 Pakalniškių kalnas (Šilalės r.), 424 (pav. 459)
 Pakalniškių akmuo (Jurbarko r.), 622 (pav. 679)
 Pakalniškių šaltinis (Jurbarko r.), 623 (pav. 679)
 Pakalniškių Mergikalnis, akmuo (Raseinių r.), 576 (pav. 637)
 Pakalniškių Perkūnkalnis (Raseinių r.), 576 (pav. 637)
 Pakapės akmuo, 540
 Pakapių šaltinis, 320
 Pakapių kalnas, 318 (pav. 344)
 Pakarčemio qžuolas, 482 (pav. 527)
 Pakempinių pelkė, 282
 Pakerų kalnas, 229 (pav. 238)
 Pakėvio pelkė, 482 (pav. 528)
 Pakisio piliakalnis, 424 (pav. 437)
 Pakoplyčio akmuo, 426 (pav. 460)
 Pakražančio kalnas, 483
 Palangos Birutės kalnas, 107 (pav. 92)
 Palangos Naglio kalnas, 109 (pav. 96)
 Palangos pelkė, 111 (pav. 96)
 Palangos pušys, 109
 Palėkinio upė, 483
 Palendrių daubos, 577 (pav. 638)
 Palendrių akmenys su ženklais, 579
 Palendrių akmuo su pėda, 579
 Palendrių laukas, 579
 Palokysčio akmuo, 426
 Palokysčio kalnas, 427
 Palukojo kalnas, 483
 Paluknio kapinynas, 579
 Pamedžiokalnio ežeras, 483 (pav. 529)

Pamedžiokalnio pušis, 484 (pav. 529)
 Pamedinčių dauba I, 229 (pav. 239)
 Pamedinčių dauba II, 230 (pav. 239)
 Panūdžių akmuo, 484 (pav. 531)
 Panūdžių qžuolas, 485 (pav. 531)
 Paparčių Apaščių kalnas, 137 (pav. 131)
 Paparčių Auškalnis, 136 (pav. 127)
 Paparčių akmuo su dubeniu, 137
 Paparčių Saulės akmuo, 137
 Papilės piliakalnis, 283
 Papilės akmuo su pėdomis, 283
 Papilės seniūn. upė, 283
 Papilių piliakalnis, 486 (pav. 532)
 Papjaunių akmuo, 652
 Paplienijos akmuo, 320 (pav. 346)
 Paplienijos šaltinis, 321 (pav. 346)
 Paplūščių akmuo, 486
 Paragaudžio kūdra, 427
 Paragių akmuo, 283
 Paspąsčio kalnai, 486 (pav. 533)
 Pasruojės kalnas, 321 (pav. 348)
 Pasruojės šaltinis, 323 (pav. 348)
 Pašakarnio akmuo, 487
 Pašaltuonys, 624
 Pašatrijos kalnas, 324 (pav. 351)
 Pašatrijos akmuo, 328
 Pašiaušė, 487
 Pašilė, 488
 Pašilės akmuo, 488 (pav. 536)
 Pašilių ežeras, 624 (pav. 683)
 Pašimšės akmuo, 488 (pav. 538)
 Pašimšės miškas, 489
 Pašimšės piliakalnis, 489 (pav. 538)
 Pašvinų kalnas, 540
 Pašvinų ežeras, 540
 Patulės kalnas, 427
 Paupynio dauba, 427 (pav. 462)
 Paupynio Smiltynė, 427 (pav. 462)
 Paupys, 579
 Paupio Perkūniškis, 579 (pav. 639)
 Pavaiguvo akmuo, 489 (pav. 539)
 Pavamblių ezerėlis, 625
 Pavandenė, 328
 Pavandenės akmuo, 328
 Pavandenės kalnas, 328
 Pavarsėdžio dauba, 428
 Pavėžupio piliakalnis, 490 (pav. 541)
 Pavirvyčio akmuo su dubenėliais I, 329 (pav. 354)
 Pavirvyčio akmuo su dubenėliais II, 329 (pav. 354)
 Pažvarkulio kalnas, 490 (pav. 542)

Pečiulių *kalnas*, 492
 Peiliškių *pušis*, 285
 Pelėkių *akmuo*, šaltinis, 89 (pav. 67)
 Pelenių *kalnas*, 492
 Perkūnate (Latvijos Respublika), 104 (pav. 67)
 Perkūniškė, 580
 Perkūniškės miškas, 581
 Perkūniškės šaltinis, 580
 Perkūnai, 670
 Petkaičių *kalnas*, 608
 Petraičių *akmuo* (Mažeikių r.), 174
 Petraičių *akmuo* (Telšių r.), 330
 Petrikaičių *akmenys*, 493 (pav. 543)
 Pielų *kalnas*, 330
 Pikčiūnai, 581
 Pikeliai (Mažeikių r.), 174
 Pikelių *kalnas* (Mažeikių r.), 174 (pav. 175)
 Pikelių *akmuo* (Kelmės r.), 495
 Piktaičiai, 581
 Piktupėnų *upelis*, 652
 Platelių seniūn. Laumalenkos, 230 (pav. 241)
 Platelių seniūn. ežeras, 230 (pav. 231)
 Platelių seniūn. ežeras, 230 (pav. 241)
 Platelių seniūn. sala, 232 (pav. 241)
 Platelių seniūn. *dauba*, 232
 Platelių seniūn. *upė*, 232
 Platelių *akmeninė figūra*, 234
 Platelių *akmuo*, 234
 Platelių *Apvalioji kalva*, 239 (pav. 245)
 Platelių *Kartuvių kalnas*, 232 (pav. 243)
 Platelių *Raudų kalnas*, 232
 Platelių *uosis*, 233 (pav. 243)
 Platelių *Asmino kalnas*, 232 (pav. 243)
 Platelių *ežeras*, 234 (pav. 245)
 Platelių *ežero Pilies sala*, 236 (pav. 245)
 Platelių *ežero Medveidžio sekliuria*, 236 (pav. 245)
 Platelių *ežero verpetas*, 235
 Platelių *ežero Kumelkaktė*, 237 (pav. 231)
 Platelių *ežero Aukštalė*, 237 (pav. 241)
 Platelių *ežero Pliksalė*, 237
 Platelių *ežero Ubagsalė*, 237
 Platelių *Šventorkalnis*, 238 (pav. 245)
 Plauskinių *akmuo*, 239 (pav. 248)
 Plaušvarių *ežeras*, 652
 Plekaičių *akmuo*, 496
 Plekių *giria*, 625
 Plikšilio *pušis*, 496 (pav. 545)
 Plokščių (Plungės r.) *šaltiniai*, 241 (pav. 250)
 Plokščių (Kretingos r.) *akmuo*, 91

Plungė, 241
 Plungės *akmuo*, 243 (pav. 253)
 Plungės *kūdra*, 242 (pav. 251)
 Plungės *qžuolas*, 244 (pav. 251)
 Plungės *kalva*, 244 (pav. 251)
 Plungės *liepa*, 244
 Plungės *uosis*, 244
 Plūsciu *kalnas*, 497
 Požerė, 429
 Požerės *akmuo*, 428
 Požerės *Bobkalnis*, 428
 Požerės *Karnagos kalnas*, 428
 Prapymo *kalnas*, 429
 Preilos *kalnas*, 680
 Priekulės seniūn. ežeras, 670
 Pryšmančių *akmuo*, 93 (pav. 72)
 Prystovų *akmuo su dubeniu*, 92
 Prystovų Čerauninko *akmuo*, 91 (pav. 70)
 Pubžilių *akmuo*, 244 (pav. 255)
 Pūčkorių (Žem. Kalvarijos seniūn.)
 Kopolyčkalnis, 246
 Pūčkorių (Žem. Kalvarijos seniūn.)
 Liepkalnis, 246
 Pūčkorių (Babrungo seniūn.) *Saulės kalva*,
 246
 Puodkaliai, 138
 Puodkalių *akmuo*, 138 (pav. 132)
 Puokės *kalnas*, *liepa*, 139 (pav. 134)
 Puokės *akmuo su dubeniu*, 141
 Puokės *Didysis akmuo*, 141
 Puokės *miškas*, 141
 Pupėnai, 497
 Pupėnų ežeras, upė, 497 (pav. 547)
 Pupėnų *kalnas*, 497 (pav. 547)
 Pupinių laukas, 330 (pav. 356)
 Purmaliai *akmenys*, 671 (pav. 716)
 Purvėnų *akmuo su pėda*, 174 (pav. 180)
 Purvėnų *qžuolas*, 175
 Purvėnų *kalnas*, 175
 Purvėnų laukas, 175
 Puželių *šaltinis*, 609 (pav. 668)

R

Račių *kalnas*, šaltinis, 177 (pav. 181)
 Raganiai, 541
 Raganių *kalnas*, 541
 Raguviškių *akmuo*, 93 (pav. 73)
 Raguviškių *šaltinis*, 94 (pav. 73)
 Raizgių *kalnas*, 541 (pav. 601)
 Raizgių *upelis*, 543
 Ramoniškių *upelis*, 652

Ramovė (Jurbarko r.), 626
 Ramučiai (Raseinių r.), 581
 Ramučių *akmuo* (Akmenės r.), 284
 Ramučių *miškai* (Šilutės r.), 652
 Ramuvos *miškas* (Šilutės r.), 653
 Raseinių seniūn. *Vilkupis*, 581
 Raseinių seniūn. *Peklikės upelis*, 581
 Raseiniai, 581
 Raseinių šaltinis, 582 (pav. 642)
 Raseinių piliakalnis, Cibikalnis, 581 (pav. 640)
 Ratkūnų *akmuo*, 543
 Raudiškės *kalnas* (Kelmės r.), 499
 Raudiškių *kalnas* (Šilutės r.), 653
 Raudondvario *akmuo*, 543
 Raudonės seniūn., 626
 Raudonės *qžuolas*, *liepa*, *pušis*, 626 (pav. 685)
 Reibkalnio *qžuolas*, 499 (pav. 548)
 Reistrų *akmuo*, 429 (pav. 464)
 Rekčių piliakalnis, 544
 Renavo *akmuo*, 178
 Repšių *akmuo*, 179
 Repšių upė, 179
 Riešketų *kalnas*, 430
 Rietavo seniūn. ežeras, 246
 Rietavo seniūn. *pelkės*, 246
 Rimeikių *pelkė*, 544
 Rimolių *kalnas*, 180
 Ringių vinkšna, 609
 Ringuvėnų senkapiai, 544
 Rinkšelių *akmuo su dubeniu*, 584 (pav. 644)
 Rinkšelių *Didysis akmuo*, 583 (pav. 644)
 Rinkšelių *kalnas*, 585 (pav. 644)
 Romės laukas, 430
 Romučiai, 544
 Romučių piliakalnis, 544 (pav. 606)
 Rotinėnų Gojaus *kalnas*, 247 (pav. 258)
 Rotinėnų Kartuvių *kalnas*, 247 (pav. 260)
 Rubaičių *pelkė*, 431
 Rubežaičių *kalnas*, 330
 Rubinavo *akmuo*, 431
 Rūdaičių *kalnas*, *pelkės* (Kretingos r.), 95 (pav. 76)
 Rudaičių *kalnas*, šaltinis (Klaipėdos r.), 672 (pav. 719)
 Rūdupių *kalnas*, 331
 Rūdupių *pušis*, 331
 Rūgalių *upelis* (Tauragės r.), 609
 Rūgalių ežeras (Šilutės r.), 653
 Ruišėnų Alkos *kalnas*, 331 (pav. 357)
 Ruišėnų Ruiškalnis, 332 (pav. 358)

Ruišėnų *dauba*, 333 (pav. 358)
 Ruišėnų *pelkės*, 333
 Rukšių *miškas*, 431 (pav. 465)
 Rupšių *kalnas*, 432
 Rusinų *kalnas*, 673
 Rusinių *akmuo*, 673 (pav. 720)
 Rusnės *kalnas*, 654 (pav. 707)
 Rusnės Bliudduobė, 655
 Rusnės Gilvikės upė, 655
 Rusnės Skirvytės upė, 655
 Ruzgų brasta, 179
 Ruzgų *kalnas*, 180

S

Sakalų I k. *kalnas*, 334 (pav. 357)
 Sakūčių upė, 656
 Salantų Perkūnaimis, 96
 Salantų *kalnas*, 96 (pav. 79)
 Salantų Laumės *akmuo I*, 99 (pav. 79)
 Salantų Laumės *akmuo II*, 98 (pav. 79)
 Salantų *akmuo lygia plokštuma*, 97 (pav. 79)
 Salantų šaltinis, 99
 Santeklių *qžuolas*, 284
 Santeklių upė, 284
 Sarakų II k. *kalnas*, 334
 Sarapiniškės *pušis*, 499
 Sarapiniškės *kalnas*, *akmuo*, *upelis*, 499
 Saugailių šaltinis, 585
 Sauginių piliakalnis, 544
 Saugų *pelkė*, 656
 Saurkampių *kalnas*, 609
 Sauserių *miškas*, 99 (pav. 82)
 Sauserių Žalčio *dauba*, 100 (pav. 82)
 Sauserių Miliaus *dauba*, 100
 Sauslaukio Perkūniškė (Tauragės r.), 610
 Sauslaukio *kalnas* (Šilalės r.), 432
 Saušilio *kalnas*, 334
 Seda, 180 (pav. 186)
 Sedos seniūn. ežeras, 180
 Sedos protaka, 182 (pav. 186)
 Sedos *akmuo*, 183
 Sedos šaltinis, 183 (pav. 188)
 Sedos slėnis, 183 (pav. 188)
 Sedos *kalnas*, 183
 Senkų *akmuo*, 100
 Senmiestės *akmuo Velnio plūgas*, 184
 Senmiestės *šaltinis*, 185
 Senmiestės *dauba*, 185
 Senmiestės kapeliai, 183
 Senmiestės pakelės *akmuo*, 185
 Senmiestės *pelkė*, 184
 Senojo Obelyno *dauba*, 433 (pav. 466)

Senosios įpilties akmuo, šaltinis, 101 (pav. 83)
 Senosios įpilties akmuo menhiras, 102
 Senosios įpilties kalnas, 102 (pav. 83)
 Seredžius, 627
 Seredžiaus piliakalnis, 627 (pav. 687)
 Seredžiaus tuopos, 630
 Seredžiaus šaltinis, akmuo, 628 (pav. 687)
 Siautelių kalnas, 433 (pav. 467)
 Simėnų šaltinis, 435 (pav. 468)
 Simėnų piliakalnis, 434 (pav. 468)
 Simutiškės kalnas, 336
 Siraičių akmuo, 335 (pav. 360)
 Siraičių kapinynas, 334
 Siraičių lobis, 334
 Siraičių pušis, 334
 Sirvydų pelkė, 500
 Skaudalių akivaras, akmuo, 102 (pav. 86)
 Skyplaičių kalnas, 247
 Skirmantiškės kalnas (Telšių r.), 336
 Skirmantiškės akmuo (Rascinių r.), 585
 Skirpsčių upė, 248
 Skogalio kalnas, 500
 Skroblio piliakalnis, 248
 Skuodiškių akmuo, 186 (pav. 191)
 Smalininkų seniagės, 630 (pav. 690)
 Smilgių akmuo su pėda, 248
 Smilgių akmuo su pėdomis, 248
 Smulkiškės dauba, 585 (pav. 647)
 Sniegoniškės šaltinis, 610
 Sodeliukų kalnas, 545 (pav. 607)
 Spraudaičių upelis, 435
 Stabinės laukas, 337
 Stalgėnai, 248
 Stalgėnų seniūn. upė, 248
 Stirbaičių daubos, 249
 Stirbaičių kalnas, 249
 Stirbiškės kalnas, 435
 Stirbiškės kapeliai, 436 (pav. 471)
 Stonių upelis, pelkė, 436 (pav. 472)
 Stropelių kalnas, 103
 Stumbrių miškai, 249
 Stungurių qžuolas, 585
 Südėnų akmuo, 103 (pav. 67)
 Südėnų kūlgrinda, 104 (pav. 67)
 Südėnų upė, 104
 Suginčių upė, 285
 Svencelė, 673
 Svencelės kalnas, 675 (pav. 721)
 Svilės šaltiniai, 502 (pav. 553)
 Svilės pušis, 500 (pav. 550)
 Svirkančių akmuo, 285

Š

Šačių kalnas, 142 (pav. 138)
 Šakalių uosis, 142
 Šakynos akmuo, 546
 Šakynos seniūn. šaltinis., 546
 Šaltupių upelis, 337 (pav. 362)
 Sapnagių upelis, 546
 Šarkių akmuo, 436
 Šarkių miškas, 437
 Šarnelės Alkos kalnas, 249 (pav. 262)
 Šarnelės Gojaus kalnas, 250 (pav. 263)
 Šašaičių akmuo, 250 (pav. 264)
 Šateikių kalnas, 252 (pav. 267)
 Šatilgalio pelkės, 104
 Šaukėnų seniūn. akmuo, 502 (pav. 555)
 Šaukėnų seniūn. kūdra, 504
 Šauklių akmuo su plokščiadugniu dubeniu I, 143 (pav. 139)
 Šauklių akmuo su plokščiadugniu dubeniu II, 143
 Šauklių akmuo su plokščiadugniu dubeniu III, 144
 Šauklių pušis, 144
 Šaukstelio ezerėlis, 337
 Šeduviškės akmuo su dubeniu, 504
 Šeduviškės akmuo su pėdomis, 504
 Šereitlaukio akmuo, 656 (pav. 708)
 Šerkšnių akmuo su plokščiadugniu dubeniu I, 144 (pav. 143)
 Šerkšnių akmuo su plokščiadugniu dubeniu II, 145
 Šerpaičiai, 337
 Šeručių upė, 438
 Šiaudalių akmuo, 438
 Šiaudalių dauba, 438 (pav. 476)
 Šiaudalių kalnas, 438
 Šiauliai, 546
 Šiaulių ežeras, 547
 Šiaulių seniūn. ežeras, 548
 Šienlaukio akmenys, 586
 Šilalės Didysis akmuo, 145 (pav. 145)
 Šilalės akmuo su plokščiadugniu dubeniu I (Skuodo r.), 146 (pav. 145)
 Šilalės akmuo su plokščiadugniu dubeniu II (Skuodo r.), 147 (pav. 145)
 Šilalės apyl. miškas (Šilalės r.), 439
 Šiliškių kūdra, 285
 Šilų kalnas, ežeras, 337 (pav. 363)
 Šilutės r. upė, 639
 Šiluvos seniūn. pelkės, 586
 Šiluvos seniūn. miškai, 587

Šiluvos seniūn. upelis, 587
 Šiluva, 587 (pav. 648)
 Šiluvos akmuo su pėdomis, 587 (pav. 648)
 Šiluvos akmuo Velnio giria, 591
 Šiluvos pušis, 590
 Šiluvos pelkė, 591
 Šimkaičių seniūn. giria, 631 (pav. 691)
 Šiūparių piliakalnis, 658 (pav. 709)
 Šiuraičių kalnas, 253
 Šiurpiškės pušis, 610
 Šlepečių dauba, 253
 Šliužų miškas, 439
 Šliužų laukas, 439
 Šlovių pieva, 339
 Šnipaičių akmuo, 591 (pav. 621)
 Šonos kalnas, 504 (pav. 558)
 Šonos pušys, 505
 Šūkainių akmuo, 339
 Šunikių kalnas, 505
 Švėkšnos akmuo, 658
 Švėkšnos seniūn. akmuo, 658
 Švėkšnos seniūn. upelis, 658
 Švėkšnos upelis, 658 (pav. 710)
 Švėkšnos pieva, 658
 Šventosios kalnas, upė, 111
 Šventragių qžuolas, 505 (pav. 559)
 Švytriškės kapeliai, 506 (pav. 560)

T

Tamošaičių akmuo, 610 (pav. 670)
 Taubučių durpynas, 631
 Taučių kalnas, 548
 Tauragės r. upelis, 599
 Tauragės seniūn. upelis, 611
 Tauragė, 611
 Tauralaukio akmuo, 675 (pav. 724)
 Tautvilų akmuo, 439
 Tauzų akmuo, 147 (pav. 150)
 Telšių r. Alko pieva, 291
 Telšių r. Alkos pieva, 291
 Telšiai, 339
 Telšių seniūn. šaltiniai, 339
 Telšių seniūn. miškas, 339
 Telšių ežeras, 340
 Telšių akmuo, 340
 Tendžiogalos giria, 592
 Tirkšlių seniūn. akmuo, 186 (pav. 193)
 Tirkšlių seniūn. upė, 186
 Tytuvėnai, 510
 Tytuvėnų seniūn. upė, 506
 Tytuvėnų seniūn. ežeras, 509

Tytuvėnų seniūn. ozas, 507 (pav. 562)
 Tytuvėnų ežeras, 511
 Tytuvėnų kapai, 510 (pav. 564)
 Tytuvėnų kūdra, 510 (pav. 564)
 Tolučių akmuo (Šaukėnų seniūn.), 511
 Tolučių akmuo su dubeniu I (Tytuvėnų seniūn.), 511
 Tolučių akmuo su dubeniu II (Tytuvėnų seniūn.), 512
 Traksėdžių pelkės, 659
 Trauleinių akmuo, 549
 Trauleinių kūdra, 549
 Trauleinių kalnas, 548 (pav. 609)
 Treigijų akmuo, 440
 Treigijų piliakalnis, 440 (pav. 403)
 Tryškių Didysis akmuo, 341 (pav. 365)
 Tryškių akmuo su dubeniu, 341 (pav. 365)
 Tryškių akmuo su pėda, 342
 Truikinai, 148
 Truikinų šaltinis, 148 (pav. 151)
 Truikinų kūdra, 149
 Trumpainių kalnas, 440
 Trumplaukės kalnas, 150
 Tūbausių akmuo, 104
 Tūbinų kalnas, 440 (pav. 479)
 Tūbučių dauba, 442
 Tūbučių kalnas, 441 (pav. 480)
 Tučių kapeliai, 342
 Tūjainių kalnas, 442
 Tverai, 253

U

Ubiškė, 342
 Ubiškės pieva, 342
 Udralių akmuo, 150
 Udralių kalnas, 150 (pav. 150)
 Ugionių šaltiniai, 592 (pav. 652)
 Ugionių kapeliai, 592 (pav. 647)
 Uogučių kalnas, 254 (pav. 269)
 Uogučių akmuo, 255
 Uogučių šaltinis, 255 (pav. 269)
 Uogučių kapinynas, 255 (pav. 269)
 Upyna, 443
 Upynos kūdra, 443
 Urkuvėnų Laumiės akmuo, 553 (pav. 610)
 Urkuvėnų Velnio akmuo, 552 (pav. 610)
 Urkuvėnų ozas, 549 (pav. 610)
 Užbalių kalnas, 632 (pav. 692)
 Užkalnių slėnis, 553
 Užlieknės kapeliai, 187
 Užpelkių kapinynas (Kretingos r.), 104

Užpelkių *Peklos kalnas*, *pelkė* (Plungės r.), 257 (pav. 275)
 Užpelkių *pelkė* (Plungės r.), 256 (pav. 273)
 Užpelkių *ežeras* (Kelmės r.), 515
 Užupių *kalnas*, 257 (pav. 276)
 Užvenčio *Perkūnkalnis*, *pušis*, 516 (pav. 573)
 Užvenčio *Kartuvių kalnas*, 516
 Užvénė *kalnas*, 677

V

Vabalių *Alkos kalnas* (Skuodo r.), 150
 Vabalių *Verkakalnis* (Skuodo r.), 150
 Vabalių *laukas* (Skuodo r.), 151
 Vabalų *akmuo* (Šilalės r.), 443
 Vabalų *ežeras* (Šilalės r.), 443
 Vabalų *kalnas* (Šilalės r.), 443
 Vadagių *kalnas*, 187
 Vadžgirio *upė*, 632
 Vaičaičiai, 151
 Vaidilai, 612
 Vaiguvo seniūn. *ežeras*, 513
 Vaikių Lauko *kalnas*, 443
 Vainagių *daubos*, 513 (pav. 568)
 Vaineikių *akmuo*, 105 (pav. 89)
 Vaineikių *miškas*, 105
 Vainuto *kūdra*, 660
 Vaišviliškės *kalnas*, 513
 Vaitelių *akmuo*, 677
 Vaitimėnų *akmenys*, *ežeras*, 612 (pav. 671)
 Vaitkaičių *akmuo* (Šilalės r.), 443
 Vaitkaičių *akmuo* (Kelmės r.), 513 (pav. 569)
 Varkalių *šaltinis*, 258 (pav. 278)
 Varlaukio *akmuo*, 633
 Varnių seniūn., Alkeniūnai, 342
 Varnių seniūn. *Lüksto ežeras*, *sala*, *akmuo*, 342 (pav. 367)
 Varnių seniūn. *Aklažeris*, 344
 Varnių seniūn. *Striukbalis*, 345
 Varniai, 345
 Varnių *senkapiai*, 345
 Varnių *akmenys*, 346
 Varniškių *akmuo*, 660
 Varsėdžiai, 443
 Vedrių *piliakalnis*, 443 (pav. 407)
 Vedrių *sietuva*, 444
 Vegerių *akmuo*, 286
 Veiviržėnų seniūn. *upelis*, 677
 Veiviržėnų *qžuolas*, 677
 Veiviržėnų *piliakalnis*, 677

Vėlaičiai (Akmenės r.), 286
 Vėlaičiai (Tverų seniūn.), 259
 Vėlaičių *miškas* (Kartenos seniūn.), 106
 Vėlaičių *miškas* (Tverų seniūn.), 259
 Veliuonos seniūn. *miškas*, 633
 Veliuonos *kalnas*, 633 (pav. 694)
 Veliuonos *akmuo*, 636 (pav. 694)
 Veliuonos *upelis*, 636 (pav. 694)
 Vėluikiai, 614
 Venių *ežeras*, 514 (pav. 570)
 Ventės *sekluma*, 660
 Verdainės *akmuo*, 661
 Véžalių *akmuo*, 514 (pav. 571)
 Videikių *Alkos kalnas*, 260 (pav. 282)
 Videikių *Čerauninkalnis*, 259 (pav. 280)
 Vidgirių *kapinynas* (Šilutės r.), 661
 Vidgirių *akmuo su vaiko pėda* (Šilalės r.), 444
 Vidgirių *akmuo su gyvulio pėdomis* (Šilalės r.), 444
 Vidgirių *Piktakmenis* (Šilalės r.), 444
 Vydmantų *kalnas*, 346 (pav. 369)
 Viduklės seniūn. *upelis*, 595
 Viešnalių *kalnas*, 347 (pav. 371)
 Viešnalių seniūn. *pušys*, 287 (pav. 315)
 Vieštovėnų *qžuolas*, 262 (pav. 285)
 Vieštovėnų *kalnas*, 261 (pav. 284)
 Viešvėnų seniūn. Dievaitiškės, 346
 Viešvilės seniūn. *upė*, 636
 Viešvilės seniūn. *pelkės*, 636
 Viešvilės seniūn. *Karalkrėlio kalnas*, 637
 Viešvilės seniūn. *Varožkalnis*, 637
 Vigantiškių *dauba*, 348
 Vigantiškių *kalnas*, 348
 Vilkėno *akmuo*, 662
 Vilkų *kalnas*, *akmuo* (Plungės r.), 263 (pav. 289)
 Vilkų *šaltinis* (Plungės r.), 264 (pav. 289)
 Vilkų *ežeras* (Telšių r.), 349 (pav. 372)
 Vilkų *kalnas* (Telšių r.), 349 (pav. 372)
 Vilkų kampo *kalnas*, 662 (pav. 712)
 Vilkų kampo *akmuo, šaltinis*, 662 (pav. 712)
 Vilkų kampo *upė*, 663
 Vilkų Lauko *šaltiniai*, 444 (pav. 481)
 Vilkų Lauko *piliakalnis*, 445 (pav. 481)
 Vinkšnėnų *upelis*, 554
 Visdergių Laimėnai, 554
 Virmėnų *kalnas*, *šaltinis*, 350
 Virmėnų *akmuo*, 351 (pav. 375)
 Viršilų *akmuo*, 151 (pav. 155)
 Visgaudžių *akmuo*, 152

Visgaudžių *šaltinis*, 153
 Visginių *pieva*, 352
 Vismaldai, 352
 Vismaldų *šaltinis*, 351
 Visvainių *kalnas*, 265 (pav. 291)
 Vytogalos *akmuo*, 444
 Voveraičių *akmuo*, 106

Ž

Žadeikių Šventai, 445
 Žadeikių *Alkos kalnas*, 445
 Žadeikių *Laumkalnis*, 446 (pav. 483)
 Žadžiūnų *Velniauodegio akmuo*, 554
 Žadžiūnų *akmuo su dubenėliais*, 555
 Žalpių *akmuo*, (Raseinių r.) 595 (pav. 656)
 Žalpių *kalnas* (Kelmės r.), 516 (pav. 574)
 Žalpių *miškas* (Kelmės r.), 574 (pav. 635)
 Žarėnų seniūn. *upelis*, 352
 Žąsugalo *kalnas*, 352
 Žemaičių Kalvarija, 265
 Žemaičių Kalvarijos *Alkos kalnas*, 269 (pav. 294)
 Žemaičių Kalvarijos *šaltinis*, 269
 Žemaičių Kalvarijos *Beržų kalnas*, 268

Žemaičių Kalvarijos *piliakalnis*, 268 (pav. 295)
 Žemaičių Kalvarijos *upė*, 266 (pav. 294)
 Žemaičių Kalvarijos *Atžvilgos kalnas, kūdra*, 269 (pav. 298)
 Žemaičių Kalvarijos *Šatrijos kalnas*, 269 (pav. 295)
 Žemaičių Kalvarijos *Kartuvių kalnas*, 270 (pav. 299)
 Žemaičių Naumiesčio seniūn. *miškas*, 663
 Žemaičių Naumiesčio seniūn. *upelis*, 663
 Žemygalos *upelis*, 597
 Žernių *akis*, 272
 Žernių *akmuo*, 271 (pav. 300)
 Žibikų *akmuo*, 288 (pav. 316)
 Žibininkų *akmuo*, 187 (pav. 194)
 Žygaičių *upė*, 615
 Žygaičių *akmuo*, 614
 Žygaičių seniūn. *akmuo*, 615
 Žygaičių seniūn. *ežeras, upelis*, 615
 Žynelai, 106
 Žyniai, 663
 Žlibinai, 272
 Žvaginių *piliakalnis*, 677 (pav. 725)
 Žvirblaičių *kalnas*, 272

ДРЕВНИЕ СВЯЩЕННЫЕ МЕСТА ЛИТВЫ

Книга I: Жемайтия Резюме

Священные места древней веры (иначе мифологические-сакральные объекты) - это культовые места дохристианской веры, предполагаемые места обитания, явления богов или умерших и потому обычно выделяемые, священные.

В первой книге, состоящей из каталога и краткого описания священных мест, говорится о священных местах дохристианской веры, выявленных во всем западном регионе Литвы - Жемайтии. Это прежде всего земли, где в середине I-го и в начале II-го тысячелетий проживали племена куршей, жемайтов, частично земгалов, скальвов.

В Жемайтии древняя вера существовала до официального ее крещения в начале XV в. (1413, 1416, 1421 г.г.). Хотя письменные источники XVII в. еще говорят о том, что Жемайтия остается языческой, люди не знают христианства, однако миссии того времени наверняка стали решающим переломом на пути христианства в этот край.

В XVII в. появляется большинство костолов, увеличивается число монастырей. В сельских общинах древняя вера начинает отступать на более скромное место в семейных праздниках, верованиях, гаданиях. Проявления этой веры остались до сих пор, однако это всего лишь мелкие фрагменты древней культуры.

Священные места враждебной христианству древней веры разрушались и уничтожались или же их существование переосмыслилось в новых рамках - уже христианства. Поэтому поиск древних священных мест, накопление, связанных с ними фактов является трудной задачей. В этой книге главное внимание уделяется тем священным местам, которые должны были бы оцениваться в контексте археологии (как науки, исследующей доисторические времена). Вместе с тем, с целью проследить эволюцию подбора, оборудования древних священных мест, в связи с изменением религиозных представлений, описываются также места, связанные с проявлениями древней веры после введения христианства. Разумеется, описано и вообще имеются какие-либо сведения лишь о малой части когда-то существовавших священных мест. Большинство из них впоследствии было уничтожено и забыто.

Не всегда имелось твердое основание причислять некоторые упомянутые и охарактеризованные в книге местности к священным местам. Эта книга является первой попыткой охватить по возможности самый широкий спектр древних священных мест одного региона Литвы.

Древние священные места - это мало изученная тема археологии

Литвы. До второй мировой войны, в послевоенный период в этой области работали: П. Тарасенка, Б. Бурачес, об этом писала М. Алсейкайте-Гимбутене. В 1946 г. появилась обобщающая статья Э. Штурмса "Die Alkstätten in Litauen". Позже на эту тему писали З. Славюнас, И. Балис, Р. Батура, П. Дундулене. Последние более широкие исследования - это монография Р. Матулиса "Исторические камни" (1990), статья В. Даугудиса "По вопросу языческих священных мест в Литве" (1992).

В семидесятые годы несколько священных гор, несколько десятков священных камней (часть из них в Жемайтии) исследовал В. Урбановичюс, а также М. Черняускас. По проблеме выявления и описания древних священных мест Жемайтии много потрудились: И. Яблонские, Ю. Мицкявичюс, Й. Андрусявичюс, П. Ягминас, В. Статкявичюс, Ю. Шлявас, В. Римкус, С. Личкунас, П. Шверебас, Э. Равицкене, К. Бружас, В. Валатка, Е. Бурдулене, В. Алмонайтис, Т. Шидишкис, Д. Раманченис, В. Мустейкис, М. Ужислкис, К. Сидеравичюс, а также автор этой книги.

Введение. Часть объектов, включенных в каталог священных мест Жемайтии, принадлежат к комплексам доисторических памятников. Их связь со священными местами, кажется, является обоснованной, если священные места находятся на территории доисторического памятника, их комплекса или же на расстоянии до 1 км. от него.

Священные места, существовавшие после официального введения христианства в Жемайтии, по своей сути отражающие мироощущение населения деревень и городищ Жемайтии примерно XVII-XVIII (XIX) в. в., с комплексами доисторических

памятников связаны редко. Недостаточно данных, необходимых для причисления некоторых священных мест к первой или второй группам.

Для характеристики древних священных мест важно понятие их существования - когда с объектом, местностью были связаны определенные мифические представления, когда (до или после введения христианства) здесь собирались для обрядов и т.п. Священное место могло постепенно усовершенствоваться, мог меняться комплекс его культовых сооружений (жертвенники, культовые площадки и др.).

Даже после того, как священное место покидалось или разрушалось, оно в определенном смысле продолжало свое существование, если только в духовной жизни людей оно полностью не теряло значения, если связанные с ним верования и запреты оставались, и брались во внимание. Редко поднимается вопрос оставались ли священные места, предназначенные для совершения обрядов древней веры теми же доисторическими, или же после официального введения христианства подбирались и оборудовались новые. Большинство последних следуют старой традиции (напр., самый высокий холм у реки предназначен для праздника лестного солнцестояния, дубовая роща становилась местом проведения празднеств и др.). Поэтому их можно называть традиционными священными местами древней веры (а там совершаемые обряды следовало бы называть традиционными).

Древние священные места могут быть классифицированы по географическим и природным особенностям, например, священные горы в возвышенностях водоразделов; священные горы - самые высокие горы в округе; священные камни в реках;

священные камни имеют природные углубления различной формы и величины и т.д. Также следует отметить и определенные элементы "культурного" окружения, например, священные места у городищ (от древних селищ, городищ, отделенные ручьями), священные камни на территории доисторических могильников и т.д. Это позволяет говорить о разных традициях подбора культового места. В свою очередь имелись и традиции жертвоприношения, различающиеся мифологическими представлениями, обрядами, а также временем (совершения обрядов) и местом (где они совершались).

Преданий и рассказов об описываемых здесь священных местах достаточно, вариантов, мотивов - множество. Устная традиция является важным источником исследования священных мест, их мифического осмысливания. В ней находят отражение существовавшие, с священными местами связанные представления. Можно рассуждать об происхождении этих представлений, их изменениях, однако, кажется, существовавшие священные места уже были мифически осмыслены. Достаточно редкими исключениями здесь являются традиционные священные места, о которых мифические представления неизвестны. В устной традиции самим популярным мотивом является мотив когда-то стоявшего здесь и сквозь землю провалившегося костела. Это мотив существовавшего на этом месте и уничтоженного (опущенного) священного места. Другой широкий аспект преданий указывает на связь данной местности с разными мирами: бездонное озеро с подземным миром, высокий холм - с небесным. Через камень (след в камне) Черт возвращается в подземелье или Бог вступает на

небо. Такие верования во всех странах являются спутниками священных мест. Во время обрядов, праздников священное место осуществляет важную роль посредника.

Также часто встречаются указания и на места обитания душ в природе (в камнях, деревьях, в воде). Без сомнения, и такие места были святыми, неприкосновенными. Чаще известными становились те из них, которые находятся возле мест поклонения богам или рядом с могильниками. В устной традиции о священных местах всплывают узнаваемые по сказкам, преданиям образы Бога, Перуна, Чегра, Ведьмы, обстоятельства, время и место их появления. В свою очередь, часть таких образов потеряла свои древние имена и уже узнаемы как "короли", "волшебники", "ксендзы", "господа", "девицы", "бабы". Нельзя не отметить и отдельный жанр "религиозных воспоминаний", т.е. преданий, в которых припоминаются обряды и празднества древней веры в священных местах (говорится, что там горел священный огонь, приносились жертвы, люди поклонялись древним богам). Несмотря на сравнительно недавно появившихся в этих рассказах более новых образов, факт существования таких "религиозных воспоминаний" остается важным.

Рощи. Рощи, отдельные деревья, почтаемые как святые, как места совершения обрядов и празднеств, не раз упоминаются в старинных письменных источниках. На это, что эти рощи посещаются, там собираются люди, указывается и при характеристике остатков древней веры после введения христианства. Исторические источники, а также фольклорный материал, дополняющий сведения о святых рощах и деревьях, выявляют их мифический смысл: лес считается

"чужим", иным миром или туда ведущей дорогой. Деревья в таком лесу считаются неприкосновенными. Это места обитания и явления божеств и умерших. Дерево считается живым подобно человеку, у него есть кровь. Часто встречается вера в то, что в деревьях, также, как и в воде, в камнях после смерти обитают кающеся души. Кроме того, дерево, чьи корни в земле, а крона в небе - это выражение связи различных миров. С мифическим образом деревьев связаны празднества, обряды в рощах или в священных местах у отдельных деревьев. В каталоге описываются разнообразные рощи. Часть из них, наверное, находилась на стыках различных племен, земель, волостей, на границах этнических или территориальных объединений. Вопрос разделения этих территорий и их мифического осмысливания поднимали и анализировали В. Шименас, В. Жулкус. На границах племен жемайтов и куршев нам известна не одна святая роща. Можно сказать, что и более мелкие территориальные объединения - земли, волости разделяли сакральные рубежи - рощи. Существуют и локальные святые рощи, имеющие связь с существованием какого-либо комплекса доисторических памятников. Еще одну группу составляют святые рощи, находящиеся в окрестностях деревень и сел. Правда, существование и таких святых рощ может быть связано с доисторическими временами.

Деревья. Хорошо известно, что еще во времена христианства около самых толстых, самых высоких и старых, с дуплами, корявых, многоствольных деревьев совершались определенные обряды. Такие обряды еще с дохристианских времен могли

проводиться всего лишь у нескольких известных нам деревьев. Большинство священных деревьев связано с традиционными обрядами: жертвоприношениями, магическими действиями. Внимание привлекают чаще всего растущие возле дорог священные сосны. До сих пор им оказывается большое уважение. Причины этому нужно искать в представлениях о посмертном состоянии души, прежде всего об обитании в деревьях несчастных душ (чистилище). Иногда деревья упоминаются при рассказах о чудесах и явлениях в тех местах, где строились костелы. Известно несколько мест, где священным считался бьющий из под пня дерева родник.

Реки и ручейки. Обычно выделяются лишь отдельные части рек (родники, устья, водороды, омыты и др.), они считались священными или наоборот, их избегали, веря в то, что там живут или являются злые божества. Часто река, отрезок реки, истоки или устья в озере, слияние рек находятся рядом со священными горами или рощами, священные камни лежат в руслах тех ручейков, однако, та река или ручеек ореола святости не приобрели, о ней ничего известно.

Фольклор указывает не на одну деталь мифического осмысливания вод (рек, родников, озер, болот). Вода является здесь миром умерших и их душ. В. Жулкус отмечает связь доисторических могильников с водами - реками, озерами, болотами. Вода также пространство обитания богов и божеств. Очень живым представляется мир озер - они путешествуют, опустившись вздыхают, улюлюкают, регулярно требуют пожертвований.

Включенные в каталог реки и ручейки подразделяются по тому признаку, связаны ли они (их части)

с конкретным священным местом или такой связи не имеют. В названиях первых из них часто встречаются корни: алк-, (alk-), свят-, (švent-), бог-, (diev-), черн-, (juod-) они имеют связь и с межплеменными пустошами, территориями между волостями и земель. Иногда включенные в каталог реки и ручейки причисляются к обеим упомянутым категориям. Третью группу, которая также связана с образами древнего мироощущения, необходимо локализовать в деревнях и их окрестах. Не имеется серьезного основания связывать эти реки и ручейки с древними (дохристианскими) священными местами.

Святые реки (Alkupriai) - короткие, локального значения ручейки священных мест, и их святость скорее всего связана со святыми местностями, называемые Алка, Алкас (Alka, Alkas).

Святые реки (Šventupriai) - более длинные ручейки, разделяющие и ограничивающие волости, земли. Названия с корнями алк- и свят-нередковарьировали, возможно заменяли друг друга. А также названия черных рек (Juodes, Juodupriai) могут иметь отношение к межплеменным территориям. Интерес представляют считаемые священными ручейки, которые также как и источники текут "против Солнца", "на Восток", "на Юг". Наибольшое значение здесь имеют общие взаимосвязи Солнца, света, восточного края, сакральность которых вселяет не только в календарных обрядах.

Родники. Они являются очень частыми элементами комплексов священных мест, их святость восходит к селищам и могильникам доисторических времен. Известны священные родники на территории городищ, в ближайших их окрестностях, тоже самое можно сказать и о мо-

гильниках. Другая часть этих объектов находится на некотором расстоянии от доисторических памятников и относится к более обширному комплексу мифологическо-сакральных объектов и, можно предположить, были связаны с культом древней веры еще до введения христианства. Еще одни отмеченные в каталоге родники извергаются в деревнях или рядом с ними. Это опять же не означает, что священными они считались лишь на протяжении последних столетий. Скорее всего к таким родникам нужно было бы причислять те родники, которые не считаются священными, несмотря на то, что их вода используется для лечения и приготовления пищи.

По преданиям, в родниках и в озерах или в болотах находятся затонувшие дома, костелы, иногда девы (возможно это образы божеств). Известны многие родники, в целительную силу которых верят до сих пор. Этой водой лечат глаза, боль сердца, головные боли, болезни желудка и суставов. Вместе с тем это и обряд (например, во время Семика ключевую воду пьют, ею умываются и делятся, ее несут домой, оставляют на хранение). Можно проследить некоторую связь священных родников с Богом, Перуном, Чертом, Лаймой.

Озера, пруды, омыты. В Жемайтии озер побольше размером не так много, однако с каждым из них в устной традиции связаны важные детали. Интересно то, что с конкретными священными местами явно связана или лишь мифические образы отражают группа озер, находящихся на возвышеностях водоразделов, в болотах, откуда берут начало крупные реки. Часть включенных в каталог озер рассматривается в более обширных комплексах священных мест. В таких

озерах известны и отдельные священными считаемые места - отмели, омыты. Можно отметить и протоки, на которых устная традиция указывает как на священные места.

Болота. В древней вере болота похожи на озера. Некоторые болота, наверняка, в прошлом были озерами. Часть священных болот находилась на рубежах племен, земель и волостей. Разговаривая о болотах, как о части отдельных священных мест, необходимо отметить, что воды (озера, озерца, реки, родники, а также болота) почти всегда входят в состав доисторических комплексов священных мест, а также более поздних "тайных" священных мест, хотя в данном случае они играют прежде всего защитную функцию.

Ямы. В древней вере ямы близки к водам. Очень часто они сами являются заболоченными лощинами, не намного отличающимися от обычных болот. Самые интересные из включенных в каталог ямы, которые связаны с доисторическими могильниками. Другие же ямы, хотя и отражающие древние мифические представления, нет основания относить к комплексам археологических памятников. Некоторые ямы становились местами проведения празднеств древней веры.

Поляны, луга. Чаще всего они являются элементами священных мест. Известно достаточно много местностей, определяемых как "поле", "поляна", "пашия" и называемых словами Алка, Перуново (Alka, Perkūniškiai). Невсегда ясно, указывает ли это на священные места, находившиеся на берегах, в пересеках или же это холмы, ставшие впоследствии пахотными полями, места исчезнувших святых рощ и лесов.

Горы. В Жемайтии очень много гор, имеющих отношение к древней вере. Без сомнения, известна лишь часть священных гор, т.к. отсутствуют данные о многих местностях. В фольклоре горы имеют символическое значение - они соединяют землю с небом, находясь ближе всего к небу. Рассказывается, что на горах являлись боги и божества. Немало священных гор Жемайтии относятся к комплексам археологических памятников, связано с отдельными городищами, могильниками, находится на густонаселенных в прошлом территориях. Немало священных гор Жемайтии находятся в болотах, в отдаленных местах - это, наверняка, свидетельствует о существовании этих священных мест после введения христианства в Жемайтии. В Жемайтии явно выделяются священные горы, называемые алка (Alkos kalnai). На север от главного их ареала в Жемайтии находятся называемые Елку горы (Elku kalni) в латвийском Курше. Большинство гор Алка можно относить к памятникам среднего (V-VIII в.) и позднего (IX-XIII в.) железного века. Горы Алка чаще всего самые высокие горы в округе или горы с высоты которых открывается широкий обзор. Это также горы у истоков более крупных рек из озер или в отдельных случаях это незаметные холмики возле слияния рек; в полуостровках озер, в совсем отдаленных, трудно доступных местах. Среди других священных гор нужно отметить Горы Пяруна (Perkūnkalnai). Имея в виду то, что имя бога Пяруна часто характеризует всю литовскую древнюю веру и богов, гор под таким названием немного. Часть из них находилась в священных местах, существовавших уже после введения христианства.

Чертовы горы (Kipškalnai, Velnia-kalnai) - священные горы, в названии которых заложен синоним имени Черта, наиболее распространенный в Жемайтии. Нет оснований относить Чертовы горы к доисторическим памятникам.

Известны и горы, носящие имена литовских былин - это горы домовиков, русалок, ведьм (Kauko, Laumės, Raganos kalnai). Немалая их часть связана с обрядами и традиционными праздниками древней веры уже после введения христианства. Представляет интерес группа Гор Солнца (Saulėkalnai), где совершились обряды и празднества, посвященные Солнцу. В свою очередь горы зари (Aušrinės kalnai) связаны с поклонением этому божеству.

Горы девиц, баб (Mergų, Bovų kalnai) - интересные священные горы, прежде всего имеющие отношение к девичьим, женским собраниям, обрядам поминования умерших. Определенную роль в древней вере могли играть барабанные горы (Būgno kalnai) - хотя устная традиция упоминает только сами действия - собрания на этих горах созывались барабанным боем. Интересные и Петушиные горы (Gaidkalnai), часто обнаруживаемые возле могильников. Горы виселиц (Kartuvėnų kalnai) имеется основания считать местами проведения праздников солнцестояния в последних веках от наших времен. Название "виселицы", наверное, является эпитетом, берущим начало от слова жерди (kartis), которые традиционно ставились во время этого праздника, но позднее все это стало объясняться "вешанием".

Известны горы Церквей (Bažnyt-kalnai), горы Коплиц (Koplyčkalnai), названия которым достались, наверняка, от рассказов о стоявших на

них и провалившихся сквозь землю костелах и коплицах. В каталог включены и те священные горы, названия которых не отражают их сакральности или же наоборот - в этом смысле они совершенно уникальны. Кроме того, опираясь на устную традицию, священными горами нередко необходимо считать также и горы, охраняемые в качестве городищ. У части из них отсутствуют укрепления, культурный слой - присущие городищам. Некоторые рассказы о городищах могут свидетельствовать о священных местах на территории крупных административных центров. Предания о священном огне, жертвоношении в городищах во многих случаях, возможно, являются воспоминанием о традиционных обрядах после введения христианства в опустевших городищах или свидетельствуют о том, что мотив священного огня стал иллюстрацией древности какой-то определенной исторической местности. Рассказы о могильниках, кладбищах, существовавших на горах, иногда указывает, что там стояли костелы, но мотив костела здесь, наверняка, является выражением исключительности, святости местности как места захоронений.

К а м н и. В традиции священных мест камням отводится важное значение, часто они являются отдельными священными местами или элементами более обширных священных мест. В сравнении с иными мифологическо-сакральными объектами, священным камням Литвы посвящено немало работ. Это обобщающая книга П. Тарасенки "Следы в камне" (1958), на материалах новых исследований основаны статьи В. Урбановичоса, монография Р. Матулиса "Исторические камни" (1990),

о них писали также Ю. Мицкевичос, А. Таутавичюс, Б. Даканис, В. Даудус. Древние мифические образы и способ совершения обрядов, способ жертвоношения указывает на то, что священные камни в древнем мироощущении связывались с Чертом (прежде всего богом подземелья, богом умерших) и Пируном (противником Черта, одним из богов неба). С камнями связаны и древние образы о посмертных путешествиях душ, их обитании в камнях, под ними. Некоторые камни являются и "окаменевшими людьми". В верованиях камни близки к растениям, человеку (напр., "камни росли"). Другие камни имеют неясное происхождение. Явно прослеживается связь камней с плодородием, урожайностью, во выемках ("следах") священных камней собиравшаяся вода считается целебной. Камни в священных местах также являются местами, соединяющими разные миры - землю, подземелье, небо, миры людей, умерших и богов.

В каталоге описываются отдельные камни, иногда их пары, однако, имеются и более многочисленные группы. Часть камней - это величественные валуны, другие - небольшие, значительно меньше находящихся рядом камней. Рассуждая о месте камней на ландшафте, надо отметить их очевидную связь с водами: ручейками, реками, озерами, болотами, лощинами, родниками. Некоторые камни лежат прямо в ручейках или выступают из берегов. Однако немало камней находятся и на горах, их склонах, на полях. Обращают на себя внимание камни, лежащие в укромных местах. В этих случаях, очевидно, решающую роль сыграло то, что священные места существовали после введения христианства (это иллюстрирует и большинство

культовых камней с плоскообразными выемками). Все описываемые в каталоге священные камни связаны с древними и традиционными обрядами, или же с ними связываются определенные мифические представления. Некоторые из этих камней явно принадлежат к комплексам доисторических памятников - они находятся на территории городищ, селищ, могильников или в ближайших их окрестностях. Много священных камней на священных горах - это камни с углублениями, камни-следовики, камни с ровной верхней плоскостью. Много камней, описанных в каталоге, находятся также в деревнях, усадьбах, на полях, у дорог. Священные камни классифицируются, в качестве отличительных признаков определив их место на природе, место в определенном священном месте, их внешний вид или мифическое осмысление.

Камни с природными, различными по величине и форме углублениями. Предназначение камня в качестве жертвенника подтверждают большие или меньшие по размерам натуральные углубления, иногда подправленные, углубленные человеком. Природные углубления на верху священных камней, кажется, соответствовали тому предназначению, которое в более поздние времена имели выдолбленные рукой человека выемки. Трудно определить время функционирования священных мест с камнями, имеющими разные по форме и величине углубления. Лишь исследованиями и преданиями иллюстрируется их хронологическая шкала - от середины I-ого тысячелетия до середины II-ого тысячелетия.

В северо-западной Литве известные культовые камни с плоскообразными выемками, наверняка, надо

связать с традицией здесь упоминаемых камней с натуральными углублениями. Количество известных нам культовых камней с плоскообразными выемками в Жемайтии составляет 23 (в Восточной Литве - 13, в Средней Литве - 1, в Западной Латвии - 2). Эти культовые камни Жемайтии не бывают выше 90-100 см, их верхняя плоскость - не шире 100-130 см, выемки плоским дном, диаметром от 18 до 57 см, глубиной до 17 см. Исследования В. Урбановича позволили датировать священные места с такими камнями второй половины XVI в. - началом XVII в. Данные о находившихся в костелах и каплицах камнях для хранения святой воды в XVII-XVIII в.в. показывают, что католическая церковь очевидного влияния на вышеупомянутых культовых камнях не оказала. Такие камни характерны для Жемайтии после введения христианства, но имеется прочное основание искать происхождения той традиции в более ранней традиции священных камней куршей. В Жемайтии можно обнаружить и несколько камней с конусообразными выемками. Это является западной - юго-западной окраиной одного из основных скоплений памятников данного рода в северной Литве. Такие камни обычно относятся к периоду после введения христианства.

Камни с маленькими (воронкообразными) выемками чаще всего связывают с аналогичными памятниками Эстонии. В каталоге описаны такие камни, которые надлежало бы отнести к культуре курганов Западных балтов конца I-ого тысячелетия до Хр., к первым векам после Хр. Камни с воронкообразными выемками в Жемайтии являются или обычными, ничем не выделяющимися

валунами (правда, иногда самыми большими), или плоскими, с большими немногими пологими верхними плоскостями. Выемки можно обнаружить наверху камня, а также сбоку. Они бывают как тарелки или более глубокими в виде ямочек. Оба типа встречаются и вместе. Эти выемки бывают обычно диаметром 3-6 см, но можно обнаружить и более маленькие и более широкие - до 10 см. Число их разное - от нескольких до 90. Лежат эти камни чаще всего у воды (рек, ручейков), в их долинах, на возвышенностях долин, а также на полянах.

Среди камней-следовиков имеются камни со следами взрослых людей, детей, скота (чаще всего коров, быков). Необходимо сказать, что очень много этих памятников уничтожено. Большинство камней со следами чаще всего не относятся ни к комплексам доисторических памятников, ни даже к усадьбам и селищам, аналогично, как и в соседних краях (напр., в Латвии). Они обычно находятся в укромных, болотистых, ненаселенных местностях. Правда, несколько следовиков обнаружено вблизи могильников I-ого и начала II-ого тысячелетий. Камни-следовики являются, наверное, самой яркой группой мифологических объектов, так как почти нет оснований рассматривать их как места совершения древних обрядов.

Камни-столбы (менгиры) Жемайтии представляют так называемые Стабкамни (*stabakūliai*). Согласно сообщению ксендза А. Кашиараускаса, еще в XIX в. Стаб-камни как объекты поклонения уничтожались церковью. Почти о всех упомянутых здесь камнях говорилось, что это окаменевшие люди. Несколько этих камней (отражающих верование в обитании душ, чистилище в камнях)

обнаружены около могильников I-ого тысячелетия. Название Стаб-камни (*stabakūliai*) в Жемайтии сближает их с аналогичными памятниками в Белоруссии, в землях ятвягов (напр., Сцеп-камни).

Камни с ровной верхней плоскостью встречаются среди священных камней достаточно часто. Тут прямо напрашивается образ камня-алтаря. В Жемайтии известны камни с не-большими, около 80-100 см, в длину и 40-60 см в ширину ровными верхними плоскостями. Исследования возле одного из таких камней (Имбаре, р-н Кретинга) позволило датировать существовавшее здесь священное место концом I-ого и началом II-ого тысячелетия. Встречаются такие камни с ровной плоскостью и несколько раз больше, у некоторых имеются природные или искусственные ступени. С ними схожи и несколько известных камней - "столов". Можно предположить, что такой эпитет этим камням достался не из-за формы, а из-за их предназначения. Вероятно, по крайней мере в последний период существования этих священных мест на камнях - "столах" складывались пожертвования.

В масштабах Литвы исключительное место занимает камень - "кресло", находящийся в Жемайтии (Падевайтис, р-н Шилале) - это "Чертов трон", имеющий выемку, где удобно сидеть и облокотить руки. Исследования окружения камня позволяет предположить, что он был одним из элементов священного места, существовавшего до XIV в. (после того рядом существовавшие городище и селище были покинуты людьми). Камней, на которых сиживал, согласно преданиям Черт, существует и больше, однако у них очень редко имеется более явно выраженное место для сидения. Камни - "кровати" - достопримечательность Жемайтии. По своей сути углубления этих камней очень похожи на уже описанные выше природные углубления разной величины и формы. Эти камни называют "кроватными", хотя это кровати и не лежанки. И вообще, существует много камней с ровной поверхностью - вроде "настоящей кровати", однако такого названия они не носят. Похоже, что названия как "столов" так и "кроватей" определяют ритуальное (или возможно мифическое) их предназначение, осмысление. Рассуждая, кто и зачем там лежал, важно отметить, что о всех "кроватях" рассказывается, что там лежали божества женского пола. Ведьма (Ragana), Русалка (Laumė) или мифические существа ("госпожа", "королева"). "Кровати" частично связаны с камнями русалок (Laumė akmenys) Жемайтии (предания рассказывают, что на "кроватях" лежали или неподалеку стирали русалки). Другой общий признак этих камней - это исключительная их связь с реками, ручейками, сырьими, болотистыми местами. В Жемайтии находится большое скопление камней Русалок, часть которых относится к более обширным священным местностям и имеет связь с доисторическими могильниками, городицами I-ого и начало II-ого тысячелетий. Среди камней со знаками широко известным является камень "Солнца" ("Saulės" akmuo) с "рунами" (Папарчай, р-н Скуодас), хотя эти руны скорее напоминают канавки на камнях жерновов. Наверное самый интересный и уникальный камень с выемкой и письменными знаками из Паратай (р-н Акмяне). Священные камни позднее часто становились опознавательными

знаками рубежей и таким образом на них оказывались выбиты определенные знаки, буквы, цифры.

Каменные дороги через болота, озы. Иногда можно и эти объекты относить к определенным священным местам. Можно выделить несколько озов, с которыми связывались мифические образы обладающего огромной силой Черта. Интерес представляют и дороги. Можно предполагать, что некоторые из них имели ритуальное предназначение. Другие, вероятно, проходили возле каких-то, уже только расплывчато упоминаемых священных мест.

Места ритуалов в могильниках, городищах. О некоторых священных местах позволяют рассуждать только археологические открытия. Чаще всего в могильниках находят жертвенные ямы. Те ямы бывают того же периода как и захоронения, бывают и более поздние, вырыты во время совершения обрядов поминования умерших. Ритуальные ямы - явление присущее прежде всего курским могильникам. Правда, такой жертвеник (Янаполе, р-н Тельшай) где разжигался огонь, был вырыт еще в позднем неолите, возле тогда уже существовавшего могильника. Некоторые исследованные священные места были оборудованы в городищах уже после того, как они были покинуты людьми.

Деревни, усадьбы. В каталоге упоминаются много деревень и усадеб, в названиях которых отражается древнее мироощущение. Такие названия местностей часто связаны с доисторической священной местностью или же с отдельными священными местами (горами, озерами, болотами), потому играют важную роль.

Костелы, каплицы. В каталог включено много священных гор, камней, родников, вблизи которых находятся христианские культовые сооружения, мемориальные памятники и т.д. Различным образом и древние праздники, обряды, магические действия дополнялись христианскими элементами. По этой причине в каталоге оказались также и данные о некоторых костелах, каплицах, чудотворящих образах или скульптурах, с первого взгляда с древними священными местами не имеющих ничего общего. Детали рассказов об этих костелах, каплицах часто соответствуют данным о дохристианские времена существовавших священных местах (напр., слепой обретает зрение у священного образа или умывшись священной водой, пельзя сдвинуть с места священного камня или святой статуи). Некоторые знаменитые христианские места могли до того быть важными священными местами древней веры.

Заключительные заметки. В книге описано или упомянуто свыше 1000 священных мест и различных их комплексов в Жемайтии. Это примерно 350 гор, 250 камней, 100 ручееков и частей рек, 80 деревьев, 50 озер и озерцов, 50 родников, 50 рощ и лесов, а также немало лугов, полян и болот. Большинство из них в каталоге локализированы с точностью деревни, примерно половина - совершенно точно.

Хронологически священные места подразделяются на две большие группы: оборудованные и использованные до официального введения христианства и после того. Приведенные в книге данные о древних священных местах позволяют полагать, что они различались согласно тому, с

какими божествами они связывались, какие божества там являлись, когда и какие проводились там праздники и совершались обряды. Священные места нужно было бы связывать с небом, землей, водами, лесами, различными проявлениями их сил, различными богами и божествами.

Священные места куршей и жемайтов большей частью были похожими (горы, камни, родники, находящиеся в рощах). Между священных мест данного региона можно заметить лишь небольшие различия. Надо полагать, что такое положение было определено по сути из-за одинаковых природно-географических условий этих племен, общего фундамента древней веры, на основе которого в среднем железном веке (V-VIII в.) формировались самобытные племена куршей и жемайтов. Можно предполагать, что определенную роль здесь сыграли и контакты жемайтов с куршами в позднем железном веке (IX-XIII в.).

Главными элементами священных мест жемайтов и куршей являлись рощи, горы, вода. Без сомнения большое значение имел также огонь, который горел постоянно или возводился во время праздников. Часто в священных местах знаем определенные места (камни, деревья), связанные с божествами или умершими. Обряды, посвященные умершим, совершались и на территории могильников (кладбищах того времени).

Часть священных мест существовала в "своем" пространстве людей, они находились на территории деревень, в ближайшем окружении городищ и селищ. Другая часть священных мест существовала в "чужом" для людей пространстве. Их лучше всего представляют священные

места, от селищ и городищ отделенные водами: речкой, болотом, озером. Таким же способом нужно охарактеризовать и большинство мест в лесах, несмотря на то, выбраны ли они после введения христианства или же в доисторические времена. Кроме уже названных, существовали священные места и между "своим" и "чужим" пространствами или на их рубеже, напр., в речке.

Трудно определить значение описанных священных мест. Полагать, что священное место древней веры могло являться определенным религиозным центром, позволяло бы исключительное природное ее положение, "культурное" окружение, внешний облик (особенности), вошедшая в христианскую эпоху ее известность (популярность). Таким критериям соответствуют священные места на участках водоразделов (прежде всего священные горы в лесах), священные места на территории политико-административных центров или рядом с ними (священные горы, камни, родники), величественные, отличающиеся исключительными особенностями горы, камни, родники, озера, считаемые святыми, бывшие культовые места, а также широко известные поломнические места христианской церкви. Иногда такие критерии между собой составляют различные сочетания. Большинство описанных священных мест, наверное, были основаны и использовались отдельными небольшими общинами, возможно иногда и семьями.

Каталог. Его составляют описания священных мест, известных в 14 районах и 2 городах Жемайтии. Данные по районам излагаются по географическому принципу, в алфавитном порядке названий деревень

и областей (на основе административно-территориального деления Литвы 1995 г., существовавших тогда форм названий). Священному месту или комплексу нескольких его частей (напр., горе, роднику, дереву) дан номер (напр., 660 или 660a-с). Без номеров в каталоге составлены те священные места, которые таковыми считаются необоснованно или объекты, о которых данных не хватает. В описаниях на основе имеющихся данных, автор стремился прежде всего указать памятникоохраненный статус объекта до 1995 г. (напр., Alkos kalnas (buvo saugomas kaip alkakalnis Av-1552), гора Алка была охраняется как культовое место), его географическую ситуацию, размеры, особенности, мотивы рассказов и преданий, верования, исторические и историографические сведения. Автор хотел запечатлеть и результаты когда-нибудь проводившихся исследований, указать источники и наиболее информативную литературу. Если описание подготовлено на основе многих источников или данных нескольких авторов, автор отметил это и в самом описании, коротко указывая, откуда данные получены (напр., предание: на горе стоял костел (Statkevičius V., 1987) или: ночью люди боялись проходить мимо этого камня (1964, LII (Институт истории Литвы)). Точные сноски, на основании

каких данных сделано описание, дается только в ее конце. Этой схемы автор не придерживается, упоминая объекты - охраняемые археологические памятники - городища, могильники, так как описание подавляющей части из них известны по Атласу археологии Литвы (1977) или по другим источникам.

В описаниях священных мест, при упоминаниях иных памятников или объектов культуры также используются номера, адреса, приводимые в этих списках, хотя эти данные не всегда совпадают с использованными в археологической литературе. В описаниях используются традиционные термины: akmens amžiaus gyvenvietė (селище каменного века), senovės gyvenvietė (селище), piliakalnis (городище), pilkapis (курган), kapinynas (могильник), senkapiai (средневековый могильник), kūlgarda (каменная дорога через болота). Также: святая роща, дерево, озеро, родник, болото, яма, поляна, камень, камень-следовик, камень с выемкой, священное место, священная гора (традиционно прижившиеся термины alkvieta, alkakalnis (алквите, алкакалнис) вводили в заблуждение, так как не все известные в Жемайтии священные культовые места находятся в местностях, называемых (Алка) Alka, не все священные горы здесь называются горами Алка (Alkos kalnai).

THE SACRED SITES OF LITHUANIA

Book 1: Samogitia
by Vykintas Vaitkevičius

SUMMARY

The sacred sites of the ancient faith (a.k.a. sacral mythological objects) are places related to the pre-Christian faith, its rites and beliefs, the presumed abodes of the gods and the dead and their manifestation, and therefore treated as extraordinary, holy.

Book 1 consists of a catalogue and concise descriptions of its items - the pre-Christian sacred sites, identified in Samogitia, the western area of Lithuania. In the second half of the first millennium and in the early second millennium this territory was inhabited mainly by the Curonians and Samogitians and, to some extent, also by the Semigallians and Skalvians.

In Samogitia the ancient religion was preserved up to its official christening at the beginning of the 15th century (1413, 1416, 1421). Nevertheless, the written records of the 17th century describe Samogitia as pagan, not familiar with Christianity, and it is quite probable that the Christian missions of that time were a breakthrough in the adoption of the new faith in this country. The 17th century marks the appearance of many new churches and monasteries, and the most significant miracles and revelations go back to

this period. In rural communities the pagan faith was being ousted from family holidays, beliefs and witchcraft practice.

Nevertheless, the relics of that pre-Christian faith have been preserved even up to our days, though only as small fragments of the ancient culture of the country.

The sacred sites of the old faith, hostile to Christianity, were either destroyed and lost or given new significance in the Christian spirit. Therefore the search for ancient sacred sites, their identification and research is a difficult task. In this book attention is focused on the sites which could be evaluated in terms of archaeology. Places, connected with the relics of the old faith after the adoption of Christianity, are also described here in order to follow the development of the traditions in the selection and arrangement of the ancient sites taking into account the change of the religious beliefs. It is common knowledge that only a small part of the ancient sacred sites have been discovered and resp. described. In the course of time many of them were destroyed or forgotten. On the other hand, not all of the places,

mentioned in the book, could undoubtedly be taken as sacred sites without reserve.

This work is an attempt to cover all the variety of the sacred sites of one area of Lithuania.

The Lithuanian ancient sacred sites have not yet been properly investigated by archaeologists. Before the Second World War and in the post-war years Petras Tarasenka, Balys Buračas and Marija Gimbutas worked in this field. In 1946 Eduard Šurms produced a comprehensive study *Die Alkstätten in Litauen*. Still later these topics were dealt with by Zenonas Slaviūnas, Jonas Balys, Romas Batūra, Pranė Dundulienė. Recent extensive research is presented in *Istoriniai akmenys* (Historic stones, 1990), a study by Rimantas Matulis and in the work of Vytautas Daugudis *Pagoniškųjų šventyklų Lietuvoje klausimu* (On the question of pagan sacred sites in Lithuania, 1992).

In the 1970 s a few sacred hills and the surroundings of some scores of sacred stones (some of them in Samogitia) were investigated by Vytautas Urbanavičius and Mykolas Černiauskas.

Ignas Jablonskis, Juozas Mickevičius, Petras Jagminas, Vladas Statkevičius, Juozas Šliavas, Vaclovas Rimkus, Stasys Ličkūnas, Povilas Šverebas, Jonas Andriusevičius, Konstantinas Bružas, Vitas Valatka, Elena Burdulienė, Eleonora Ravidienė, Vytenis Almonaitis, Tadas Šidiškis, Darius Ramančionis, Vytautas Musteikis, Martynas Užpelkis, Kazimieras Sideravičius and the au-

thor of this book have also worked in the field of identifying and describing the ancient sacred sites of Samogitia.

Introduction. Some of the objects, included in the catalogue of Samogitian sacred sites, are part of the complexes of prehistoric monuments or are related to them. Their attribution to the sacred sites seems justified if the object under discussion is in the territory of the prehistoric complex/monument or not farther from it than ca. one kilometre. However, rare are the associations of the prehistoric complexes and the sacred sites, preserved after the official introduction of Christianity in Samogitia, in which the 17th-18th-century world outlook of the inhabitants of the villages and towns of the area is reflected. Data are insufficient to attribute particular sites to any of the two groups.

In characterizing the ancient sites the temporal aspect is of great importance - the time when certain mythological images were associated with the object or locality, when people gathered for rituals, etc. The sacred site could undergo changes, its cult complex could be adapted to changing needs (ritual pits or grounds, sacrificial stones). Even when the sacred site was destroyed or deserted, its significance, to a certain extent, was not lost in the spiritual life of the population, and the beliefs and prohibitions were respected.

Seldom is the question raised whether after the official adoption of Christianity the ancient sacred sites

were preserved for the pagan rituals, or whether new ones were selected and arranged correspondingly. The majority of them are closely associated with the old tradition (the highest hill at the river for the celebration of the summer solstice, nearby oak forests for village festivals, etc.). Therefore they could be treated as traditional sacred sites of the ancient faith (resp. the rituals themselves could be called traditional, too).

The ancient sacred sites could be grouped according to their particular geographical and environmental peculiarities, e.g., sacred watershed hills, sacred hills as the highest hills of the environs, sacred stones in the streams, sacred stones with natural imprints of various sizes and shapes, etc. Mention must also be made of certain elements of the 'cultural' environment, e.g., sacred hills at hill-forts (separated by streams from ancient settlements and hill-forts), sacred stones in prehistoric cemeteries, etc. These peculiarities shed some light on various traditions of site selection and equipment. There were also rite (and cult) traditions, differing in mythological images, rituals, particular occasions and places of their performance.

There are plenty of legends and stories and their variations about the sacred sites. The narrative tradition, reflecting the mythological images of the past ages, is an important source in building up the history of these sites, their mythological significance, their origin, age and development.

Traditional sacred sites of the old faith, which have not preserved their mythological significance, are few.

The most popular folklore motif is that of a church which had stood there and later had been swallowed up by the earth. It is an allusion to a destroyed temple, which had once stood at that place. Other widespread stories indicate that a particular locality was treated as a sort of link between different spaces (worlds): a small bottomless lake joined this world with the underworld, a high hill - with the heavens, through a stone (its footprint) the Devil goes back to underworld and God ascends to heaven. Everywhere such beliefs are associated with the ancient sacred sites. These links are always taken into account in rituals, and the temple itself acts as an important intermediary between people, gods and the dead.

Frequent are indications to landscape features (stones, trees, streams or pools) as the abodes of the souls of the dead. No doubt, these sites were also respected and considered holy. Some knowledge of them can sometimes be obtained from the sites attributed to particular gods or from burial monuments.

Folklore tradition, related to the sacred sites, contains pictures of God, Thunder, Devil, Witch, familiar from fairy tales and legends; it also reveals the circumstances, time and place of their appearance. Many of them have lost their old names and are known as 'kings', 'sorcerers', 'priests', 'ladies', 'maids', 'old wives', etc.

A separate genre is 'religious memoirs', i.e., legends, dealing with the rites and holidays at the ancient sacred sites ('the holy fire is said to have burned here, offerings were made, ancient gods were worshipped, ...'). Despite later innovations, the very presence of such 'memoirs' is important.

Forests, Groves. Forests and separate trees, considered holy in religious rites, are often referred to in ancient written sources. The visits to these places, people's gatherings there are characterized as relics of the old faith after the introduction of Christianity. Historical sources and folklore, presenting additional information on sacred forests and trees, elucidate their mythological significance: a forest is considered as something 'alien', a different world, or a way leading there. The trees of such a forest are regarded as untouched. They are the abodes of the gods or of the dead and the places of their revelation. The tree is regarded as alive, it has blood as a human being. It is often believed that after death souls do their penance in the trees, in water and under the stones. In addition to all that, the tree with its roots in the earth and the top in the sky is an expressive link of different worlds. The mythological tree image is evident in the holidays and rites in the forests and in the temples at separate trees.

The forests, described in the Catalogue, are varied. Some of them marked the boundaries between the tribes or some other territorial and ethnic units. The questions of the iso-

lation of these territories and its mythological significance were formulated and discussed by Valdemaras Šimėnas and Vladas Žulkus. On the outskirts of the territories of the Samogitian and Cournian tribes quite a number of sacred forests and trees were known. Sacred boundaries can also be detected between smaller territorial units - rural districts.

Local sacred forests are associated with some complexes of prehistoric monuments. One more group is comprised of sacred groves and small forests in the vicinity of villages and settlements. Their origin can go back to prehistoric times.

Trees. It is a well-known fact that still in Christian times certain rituals were performed at the old, thickest, highest or multi-bole trees, with hollows in their trunks, or peculiar in some other way. Still in pre-Christian times such rites could be conducted only at very few of the known sacred trees. The overwhelming majority of the sacred trees were associated with traditional rites: sacrifice and magic. Especially attractive were wayside pine trees considered sacred and held in deep awe even at present. This is to be accounted for by the beliefs in the state of the soul after death, in the first place in the soul's life in the trees as in a purgatory. Sometimes trees are mentioned in the stories related to the miracles and revelations in the places where churches were built. Some sacred sites are known where a spring from under a tree stump was considered sacred.

Rivers and streams. Usually their separate parts (sources, mouths, whirlpools, depths, etc.) were considered sacred or, on the contrary, were avoided in the belief that evil deities lived or haunted there. Often a river, its part, source or mouth at a lake, a confluence were at sacred hills or in sacred forests; sacred stones lay in the bed of the streams, but the rivers and streams themselves had no more the aura of sanctity.

Folklore gives rather many clues to the mythological significance of waters - rivers, springs, lakes and swamps. Water is the world of the dead, the abode of the souls. Vladas Žulkus indicates a very clear link between the prehistoric burial monuments and water - rivers, lakes, swamps. Water is also a sphere of gods and deities. The world of the lakes is very lively - in the legends they move from place to place, having descended they moan and wail, every year or more often they require offerings.

The rivers and streams, described in the Catalogue, differ according to the presence or absence of their connection with a particular sacred site. In the latter case the names of rivers and streams often contain the roots *alk-*, *švent-*, *diev-*; they are connected with the uninhabited territories between the tribes and rural districts. Some rivers and streams of the Catalogue belong to both categories. The third group, also associated with the old world outlook, is found in villages and their outskirts. It is difficult to identify them with the ancient sacred sites. Alkupiai (Sacred rivers)

are short local streams of the sacred sites, their sacredness most probably is derived from the sacred sites (called *Alka*, *Alkas*). Šventupiai (Holy rivers) are longer, they mark the boundaries between rural districts or tribes. The names, containing the roots *alk-* and *Švent-* varied at some time and possibly replaced each other. Juodės and Juodupiai (Black rivers) could also be associated with the territories, dividing the tribes.

The streams and springs, flowing 'against the Sun, eastward, southward' are also considered sacred. Thus, the sacrality of the features, peculiar to the Sun, the light and the East, are observed not only in the calendrical rituals.

Springs. They are very frequent elements in the complexes of ancient sacred sites, and the sacred character of the majority of them should be attributed to the prehistoric times of ancient settlements and cemeteries. Springs were found in the territory of hillforts and burial monuments and in their nearest vicinity. Other springs have nothing to do with any prehistoric monuments - they belong to a much wider complex of mythological sacral objects and could be said to be associated with the pre-Christian rites in Samogitia. The Catalogue also contains springs, flowing in villages and small towns or not far from them (that does not mean that their worship began only some centuries ago).

Legends say that springs, lakes and swamps contain submerged houses and churches, sometimes

people - 'young ladies, old wives' (images of deities?). Many springs were believed to have healing properties and still visited by people seeking cures. Their water was good for eye troubles, it also cured heart, head, stomach, joint and other ailments. Curing illnesses was combined with rituals - e.g., on Whitsunday people washed themselves in the spring water, they drank and shared it, and took it home. Certain links between the sacred springs and God, Perkūnas, the Devil and Laima can be observed.

Lakes, Ponds, quagmire openings. In Samogitia there are not many bigger lakes and almost all of them have their own folklore. It is noteworthy that a group of watershed lakes and marshes from which bigger rivers flow are clearly connected with particular sacred sites or reflect only mythological images. A number of these lakes, found in the Catalogue, are seen in the wider complexes of sacred sites. certain places of such lakes - shallows, depths are treated as sacred. The same is true of streams joining lakes.

Swamps. The ancient folklore of swamps is similar to that of the lakes. Some of the swamps seem to have been lakes in the past. A number of them served as boundaries between tribe and district territories. Dealing with swamps as parts of sacred sites it is to be stressed that waters (big and small lakes, rivers, springs and marshes) nearly everywhere are found only in the prehistoric complexes of sacred sites and in later - 'secret' sites; in the latter case their

primary function is the preservation of pagan traditions.

Hollows. In the ancient faith they are treated similarly as water sources. In many cases they are small marshy bogs, very similar to ordinary marshland. Among those described in the Catalogue the most interesting are the ones associated with prehistoric burial monuments. Other hollows, although possessing certain mythological images, cannot be related to the complexes of archaeological monuments. Some of the hollows were traditional festivity places of the ancient faith.

Meadows and Fields. As a rule, they are components of larger sacred areas. There are rather many areas characterized as 'laukas' (field), 'dirva' (soil) and called 'Alkos, Perkūniškiai'. It is not always clear whether these are hints to the former sacred sites at the stream side and at the edges of forests, at the hills and the former groves and little forests which had become arable land.

Hills. In Samogitia there are very many hills, connected with the ancient faith. No doubt they present only a part of the total number of the sacred hills, since the data about many localities are insufficient. In folklore the hill has a symbolic meaning - being the nearest to the sky it acts as a link between the earth and the heaven. Gods and deities were said to appear on the hills. Quite a number of Samogitian sacred hills are associated with the complexes of archaeological monuments, with separate hill-forts, cemeteries and with the territories densely popu-

lated in the past. There are also hills, located in marshy, secluded places, and that probably attests to the presence of these sacred sites after the adoption of Christianity in Samogitia. Here especially distinctive are Alkos kalnai (Sacrifice mountains). To the north of the thickest concentration of Alkos kalnai are the so-called Elku kalni in the Latvian Curonia. Most of all these hills date from the middle and late Iron Age.

Usually Alkos kalnai are the highest in the vicinity, or the hills from which panoramic vistas could be seen.

They are also hills, standing at the places where larger rivers flow from lakes, and only rarely they are low hills at river confluences, lake peninsulas or in remote, not easily accessible places.

Kipškalniai (Devil's mountains). Bearing the epithet 'kipšas' (Devil), they are mostly met in Samogitia. Kipškalniai can hardly be associated with prehistoric monuments.

There are hills, called by the names of Lithuanian mythological creatures - Kauko kalnai (Homely sprite's mountain), Laumių kalnai (Fairies' mountains) and Raganų kalnai (Witches' mountains). A number of them were associated with religious rites and traditional festivities of the ancient faith after the introduction of Christianity. An interesting group is presented by Saulėkalniai (Sun's mountains), devoted to the Sun's festivals and rites, and Aušrinės kalnai (Mountains of the Goddess of Dawn), related to the veneration of this deity.

Mergakalniai (Maids' mountains) and Bobkalniai (Old wife mountains) were associated with the gatherings and rituals of girls and women (bemoaning and commemoration of the dead). Certain festivals of the girls seem to have taken place there, too.

Particular importance could have been attributed to Būgnų kalnai (Drum mountains), although according to the narrative tradition people were summoned to gather there by the sound of the drums. Peculiar are Gaidkalniai (Cock mountains), usually found close to the burial sites.

There are reasons to believe that Kartuvių kalnai (Gibbit mountains) were the places of the summer solstice festivities in recent centuries. The epithet 'gibbet' seems to have appeared in this term due to the similarity of festive pole structures to gallows.

There are places called Bažnytkalniai (Church mountains) and Koplyčkalniai (Chapel mountains), which acquired such names due to the stories about the corresponding structures which once had stood in those places before being swallowed up by the earth.

In addition to that, folklore evidence often makes researchers treat hill-forts as sacred hills. A number of them lack any clearer fortifications, peculiar to hill-forts. Some legends, associated with them, can mention sacred sites within the boundaries of major administrative centres. Stories about the eternal fire and burnt offerings in the neglected hill-forts possibly deal with traditional

rites after the adoption of Christianity or with the motif of the holy fire as an illustration of the past of a particular 'historic site'. Stories about cemeteries on the hills are sometimes associated with churches, thus the motif of the church added extra sanctity to the site.

Stones. In the traditions of the sacred sites stones occupy a special place; often they are to be treated as independent sacred sites or as components of larger ones. In comparison to other mythological sacral objects Lithuanian sacred stones have been investigated quite extensively. There is a comprehensive study *Pėdos akmenyje* (Footprints in stone, 1958) by Petras Tarasenka, some papers of Vytautas Urbanavičius and Rimantas Matulis' study *Istoriniai akmenys* (Historic stones, 1990) are based on recent research data; this topic was also dealt with by Juozas Mickevičius, Adolfas Tautavičius, Bronius Dakanis and Vytautas Daugudis.

Ancient evidence and the character of rites and offerings indicate that in the outlook of the past ages sacred stones were associated with the Devil (as the god of the underworld and the dead) and with Thunder (the Devil's counterpart, one of the heavenly gods). The stones were also related to the travel of the spirits, their residence in stones and under them. Some of the stones were 'people turned into stones'. Stones were believed to possess qualities, peculiar to living beings - they grew as plants and human beings did. Some stones were of celestial origin. They had magical

powers of supporting fertility, and rain water, collected on them, had healing properties. The function of the stones in the sacred sites was to connect different spheres - the earth, the underworld, heaven, the worlds of the living, the dead and the gods.

The Catalogue describes individual stones, their pairs and larger groups. Some stones are impressive rocks, others are small, much smaller than other stones, lying nearby. Quite obvious is their connection with waters - with streams, rivers, lakes, marshes and springs. Some stones lie in the beds of the streams or protrude from their banks. There are stones on the tops and slopes of the hills and in the fields. Of particular interest are the stones found in secluded places. Such cases should probably be accounted for by the fact that sacred sites continued to exist after the official adoption of Christianity (this is also illustrated by the majority of altars with flat-bottomed bowls).

All the stones, presented in the Catalogue, are related to old traditional rites or to certain mythological perceptions. Some of them clearly belong to the complex of prehistoric monuments - they are found in the territory of (or in close proximity to) hill-forts, ancient settlements or burial sites. Many sacred stones are on sacred hills; they are stones with bowls, depressions, 'footprints', with a flat surface. Many catalogue stones are in villages, farmstads, fields and at the waysides.

Sacred stones are grouped according to their distinctive features

- their place in the landscape, in a particular sacred site, their appearance or mythological significance.

Stones with natural depressions of various sizes and shapes. The purpose of these stones as altars is attested by smaller or bigger natural depressions, sometimes slightly trimmed and deepened by the man. Big natural depressions on the top of sacred stones seem to correspond to the depressions, made later by hand. It is difficult to establish the age of the sacred sites with the stones, containing various depressions. Their chronology, based only on investigations and legends, ranges between the middle of the first millennium and the middle of the second millennium. Attempts can be made to associate the origin of the flat-bottomed-bowl altars with the traditions of the stones with depressions.

Altars with flat-bottomed bowls. In Samogitia there are 23 known altars, in East Lithuania - 11, in Central Lithuania - 1 and in Latvia - 6(?). Samogitian altars are not higher than 90-100 cm and the diameter of their upper surface does not exceed 100-130 cm. The bowls are flat-bottomed, their diameter varies between 18 and 57 cm, and the depth is up to 17 cm. The sacred sites with these altars, investigated by Vytautas Urbanavičius, data from the second half of the 16th and the beginning of the 17th century.

The data about the former stones for holy water in the 17th-18th-century churches and chapels show that Catholic Church had no

perceptible influence on the purpose and shape of the cylindrical altars with flat-bottomed bowls. These altars were peculiar to Samogitia after the introduction of Christianity. Thus was supported the tendency to look for their origin in Curonian sacred sites.

Stones with narrowbottomed bowls. They are very few in Samogitia. It is the western and southwestern edge of one of the principal concentrations of these monuments in northern Lithuania. These stones are usually attributed to the period after the introduction of Christianity.

Cup-marked stones. There is good reason to relate these stones to analogous ones in Estonia. The stones described in the Catalogue are to be associated with the burial mounds of the first millennium B.C. and with the hill-forts, inhabited at the end of the first millennium B.C. and the first ages A.D.

Cup-marked stones of Samogitia are either ordinary. In no way differing from other boulders (true, some of them are the biggest) or flat, with sloping upper sides. The cups are found on the top and at the sides of the stones. Some cups resemble saucers, others are deeper, like holes, and both types can be met together. The usual diameter of the cups is 3 to 6 cm, sometimes up to 10 cm. Their number varies from several to ca 90. As a rule, these stones are at the streams and rivers, in their valleys and on the fields.

Footprint stones. Such stones contain footprints of grownups, children, animals (mainly cows and

oxen). It must be said that very many of these monuments were destroyed. The overwhelming majority of footmarked stones both here and in other countries (e.g., in Latvia) are not related to any prehistoric complexes, not even to settlements or farmsteads. Usually they are found in remote, marshy, uninhabited places. True, some of them were discovered in the environment of the burial monuments of the first millennium and the early second millennium. Footprint stones probably are the most typical group of mythological objects, because it is not always possible to speak about ancient rites at such sacred sites.

Menhirs. In Samogitia they are represented by the so called stabakūliai. According to the information of priest Ambraziejus Kašrauskas, the stabakūliai, venerated by the people, were being demolished by the Church still in the 19th century. Few of them have been preserved. Nearly all the stories about them speak of people turned into stone. There are some important links between these stones, reflecting the belief about the presence of souls in the stones as in the purgatory and the burial monuments of the first millennium. The name of the Samogitian menhirs 'stabakūlis' relates them to the analogous monuments in Belorussia, in the Yatvingian lands.

Stones with the upper flat surface. Among the sacred stones they are frequent and generally associated with altars. The upper flat surfaces

of the Samogitian stones are not large, about 80-100 cm in length and 40-60 cm in breadth. An investigation carried out at one of such stones identified a sacred site at it dating back to the late first millennium and the early second millennium. There are stones with a much bigger flat surface, some of them have small sloping ditches, natural or worked terraces at the edges. Several of such stones are known as 'tables'. This name could have stuck to them on the basis of their function and not the shape. In the last period of sacred sites they are thought to have been used for placing offerings (food?).

An exceptional stone in the whole of Lithuania is the Samogitian 'armchair stone', known as the 'Devil's Throne' of Padievaitis, near Šilale. It is distinguished by its comfortable configuration for sitting and resting one's arms. The research of the surroundings of this stone leads to the conclusion that it could have been an element of a sacred site. This site declined in the 14th century, when the hill-fort and the settlement were no more used. In Samogitia are more stones, on which, according to legends, the Devil used to sit, but few of them have clearer depressions for comfortable sitting.

'Bed-stones'. These stones are typical for Samogitia. Actually their depressions are similar to big, natural depressions of various shapes of the described stones. All the above-mentioned stones are called 'beds', although in essence, they are not beds. In general, there are many

stones with flat surfaces, they are 'real beds', but they are not called that way. The names 'tables' and 'beds' seem to depend on the ritualistic (or maybe mythological) purpose and significance of the corresponding stones. It is also worth noting that only female deities (Witch, Fairy) or mythological creatures (Lady, Queen) used to lie on these stones.

Fairy stones. In Samogitia they can be associated with the 'beds' (according to stories, fairies lay in these beds or did their washing nearby). Fairy stones are invariably found at rivers, streams, in wet and marshy places. In Samogitia their concentration is thick; a part of them belong to sacred sites and also to burial monuments and hill-forts of the first millennium and the beginning of the second.

Stones with inscriptions. Among these stones a well-known one is in Paparčiai, near Skuodas, it is called the 'Sun' stone with 'runic' inscriptions, which, however, more closely resemble the channels on the milstones than letters. The most unique is the stone of Paragiai (near Akmenė), containing a bowl and characters. In later times sacred stones became boundary markers, and certain letters, signs and numbers were incised on them.

Secret paved pathways, eskers, ways. Sometimes it is possible to relate these objects to particular sacred sites. Several eskers (oses) could be associated with the mythological interpretations of the Devil as possessing colossal power. Even

roads are of interest - some of them could have had a ritual purpose. Others seem to have led past some hardly conceivable sacred sites.

Ritual sites in cemeteries and hill-forts. Only archaeological excavations present evidence about some sacred sites. Ritual and sacrificial pits are found mostly in cemeteries. The pits can be contemporary with the burials or of later origin - dug out on certain occasions to commemorate the dead. Ritual pits are a phenomenon, peculiar to Curonian cemeteries. True, the ritual pit of Janapolės Donkalsnis, near Telšiai, where a fire used to burn, was dug at a cemetery in the Late Neolithic period. Some sacred sites were found on the former hill-forts after their abandonment.

Villages and single farmsteads. The Catalogue contains many villages and farmsteads, the names of which reflect the ancient world outlook. Such place-names are usually associated with some wider prehistoric sanctuary or individual sacred sites (hills, lakes, swamps) and therefore they are significant.

Churches and chapels. The Catalogue comprises many sacred hills, stones and springs, in the vicinity of which there are structures of the Christian cult, commemorative monuments, etc. Christian elements were introduced into ancient festivities, rites and practice of magic in various ways. Therefore the Catalogue contains the data, dealing with some churches, chapels, miraculous pictures and statues, which at first glance seem like having

nothing to do with the ancient sacred sites. However, details of the stories about churches and chapels often relate to the former pre-Christian sacred sites (e.g., a blind person recovers eyesight in front of a miraculous picture or after having washed with holy water; nobody can move a sacred stone or a miraculous statue, etc.). Some Christian churches, famous for their miracles, formerly could have been the sanctuaries of the ancient faith.

Conclusions. The book deals with over 1.000 Samogitian sacred sites and their complexes: ca. 350 hills, 250 stones, 100 streams and rivers, 30 trees, 50 big and small lakes, 50 springs, 50 groves and forests, a number of meadows, hollows and marshes. The location of the majority of the sites is indicated by village; approximately half of the sites are located very precisely.

Chronologically the sacred sites fall into two large groups, the dividing line being the official introduction of Christianity: the sites built and used before and after that date. True, some sites, erected before the adoption of Christianity, remained in use afterwards.

The data, presented in the book, lead to the conclusion that the differences of the ancient sacred sites were conditioned by the deities, associated with them, the time of their appearance, the sort of festivities and rituals, performed there. The sacred sites should tentatively be related to the dome of the sky, the earth, the waters and the forests, to different manifestations of their

powers and to individual gods and deities.

The sacred sites of Curonia and Samogitia (hills, stones, springs in the groves and forests) were similar to a great extent, the differences, observed in this large area, were not great. That was mainly conditioned by the similarity of the natural and geographical conditions of these tribes, by the common background of the ancient faith, which served as a basis for the formation of the separate Curonian and Samogitian tribes in the middle Iron Age. It can be surmised that in the Late Iron Age the contacts between the Curonians and the Samogitiaans left their mark as well.

The most important elements of the Curonian and Samogitian sacred sites were forests, waters and hills. No doubt fire played a significant role, too, it burned permanently or only during festivities. Some sacred sites are known to have had certain elements (stones, trees), associated with the deities or the dead. Rituals, devoted to the dead, were also performed within the boundaries of burial monuments (in the cemeteries of those times).

Some of the sacred sites existed in the very environment of the people, in the territory of hill-forts, old settlements and villages - in their immediate vicinity. A number of the sites were in the sphere, 'alien' to the people. These were the sacred sites separated from the old settlements and hillforts by waters - a stream, a swamp or a lake. The same is true of sacred sites. Located in woods, no

matter whether they appeared in the pre-Christian or Christian period. In addition to these groups, there were sacred sites, known as being placed between one's 'own' and 'alien' territories or at their boundaries, e.g., in a stream bed.

Determining the relative importance of the sacred sites is a difficult task. Exceptional geographical situation, 'cultural' environment, majestic appearance and certain special features, the fame in Christian times, etc., peculiar to the sacred site, could be indications that it was a kind of religious centre of the ancient faith. Such criteria could be applied to the sacred sites in watershed belts (mainly to the sacred places in forests), to the sacred sites in the centres of the political and administrative territories or in their environs (sacred hills, stones, springs), imposing, awe-inspiring hills, stones, springs, lakes, as well as widely known miraculous Christian sites. Sometimes these criteria can be found in various combinations. Finally, many of the described sacred sites could have been set up and used by small communities, even single families.

Catalogue

The Catalogue comprises the inventory of the sacred sites, known in fourteen districts and two cities of Samogitia.

The district data are presented on the geographical principle, in the alphabetical order according to vil-

lages and countryside units (seniūnija) on the basis of the administrative territorial division (and the place-name forms) of Lithuania of 1995. The sacred site or its separate components (e.g., a hill, a spring and a tree) are numbered (e.g., 660 or 660 a-c). The Catalogue also contains unnumbered items - that should be taken as an indication that the attribution of the items in question to sacred sites is controversial.

The descriptions furnish data about the protection status of the object prior to 1995 (e.g., *Alkos kalnas (buvo saugomas kaip alka-kalnis Av-1152)* (Alkos kalnas was protected as a sacrificial hill)), its location, size, peculiar features, boundaries, related legends, stories, their motifs, some historical and historiographical information. Investigations (if there were any) of the objects and their results, including the sources and the most informative literature are indicated as well. If the description was prepared on the basis of several sources, these materials are presented concisely (e.g., Legend. A church stood on the hill. (Statkevičius V., 1987) or At night people feared to walk past the stone. 1964, LII (Lithuanian Institute of History)). Full references are given at the end of the description. This order was not observed in the presentation of protected archaeological monuments - hill-forts, cemeteries, since their descriptions can be found in the *LAA* (Atlas of Lithuanian Archaeology) or in other publications.

In the description of the sacred sites other cultural monuments or objects are mentioned with their numbers and addresses, known from the lists of monuments, although they not always coincide with those, used in archaeological literature. The descriptions contain traditional terms: *akmens amžiaus gyvenvietė* (Stone Age settlement), *senovės gyvenvietė* (ancient settlement), *piliakalnis* (hill-fort), *pilkapis* (burial mound), *kapinynas* (cemetery), *senkapių* (medieval cemetery),

kūlgrinda (secret paved pathway through swampy area), *šventa giria* (sacred grove), *medis* (tree), *upė* (river), *ežeras* (lake), *šaltinis* (spring), *pelkė* (swamp), *dauba* (hollow), *pieva* (meadow), *akmuo* (stone), *akmuo su pèda* (footprint stone), *šventkalnis* (sacred hill) (the accepted terms) *alkvietė*, *alkakalnis* are misleading, because not all sacred cult places of the ancient faith are in places, referred to as Alkos, and not all sacred hills are called Alkos kalnai in Samogitia).

TURINYS

Pratarmė	5
IVADAS	8
Girios, miškeliai	9
Medžiai	15
Upės ir upeliai	16
Šaltiniai, versmės	19
Ežerai, kūdros, akivarai	21
Pelkės	22
Daubos	23
Pievos, laukai	24
Kalnai	25
Akmenys	33
Kūlgrindos, ozai, keliai	46
Apeigų vietas kapinynuose, piliakalniuose	46
Kaimai, vienkiemiai	47
Bažnyčios, koplyčios	47
Pabaigos pastabos	48
KATALOGAS	50
Kretingos rajonas	53
Palangos miestas	107
Skuodo rajonas	113
Mažeikių rajonas	155
Plungės rajonas	189
Akmenės rajonas	275
Telšių rajonas	291
Šilalės rajonas	355
Kelmės rajonas	449
Šiaulių rajonas	519
Raseinių rajonas	557
Tauragės rajonas	599
Jurbarko rajonas	617
Šilutės rajonas	639
Klaipėdos rajonas	665
Neringos miestas	679
SUTRUMPINIMAI	681
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	682
KATALOGO RODYKLĖ	701
PE3IOME	716
SUMMARY	729

UDK 293(474.5)
Va-122

Vykintas Vaitkevičius
SENOΣIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS
ŽEMAITIJA

Katalogas

Redaktorius *Danas Kaukėnas*

Dailininkas *Jonas Rudzinskas*

Dizainerė *Nijolė Vaitekonienė*

Korektūra *Vilma Kunickytė*

Jurga Semenauskienė

Saulius Repečka

Jakaterina Tkačiuk

ISBN 9986-23-037-3

Leidėjas:

"DIEMEDŽIO" leidykla (Neperiodinės spaudos redakcija)
2004 Vilnius, Karaimų - 4. Vyr. redaktorius Danas Kaukėnas
Tel. 29 75 51, faks. 73 19 00, SL Nr. 1583. Pasirašyta spaudai 1997 12 17
Formatas 70x100. Tiražas 1500 egz. 46,5 sąl. sp. lanko.
Spausdino SP AB "Aušra", Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas
Užsakymo Nr. 3403. Kaina sutartinė

28,50

